



The Concept of Shahrnush Parsipour's "*Touba and the Meaning of the Night*"; An Approach to Erving Goffman's Theory of Stigma

Simin Fathollahi^{*1}, Asieh Zabihnia Emran,² Ali Mohammad Poshtdar³

Received: 26/6/2021

Accepted: 29/1/2022

Abstract

This paper aims to study Shahrnush Parsipour's novel *Touba and the Meaning of the Night* (1368) in the framework of Erving Goffman's theory of Stigma: Management of Spoiled Identity (1963). This theory examines the relationship between people in daily life. This novel narrates the life of Touba from the late Qajar to the Pahlavi period. While using an anthropological approach, the present descriptive-analytical research tries to answer which themes of Goffman's Stigma are more prominent in the novel regarding Touba, who narrates the story. The results indicate that the novel's most important stigmas and labelings are feelings of anonymity or loss of identity, disgust, rejection, anti-currentism, social dissent, and doubts about Touba's character, which often has a psychological and cultural basis. The disrespect, hesitation, ominous feeling of destiny, insecurity, obsession, and inferiority complex, and consequently, the arousal of hatred and revenge surrounded Touba more than anything else.

Keywords: *Shahrnush Parsipour, Touba and The Meaning of the Night, Erving Goffman, Persian contemporary novel, Analysis Goffman's theory of Stigma,*

¹ Ph.D. Student of Persian Language & Literature, Payame Noor University, (International Campus), Dubai; Correspondent Author. E-mail: sfath@student.pnu.ac.ir

Orcid: 0009-0003-3904-5206

² Associate Professor of Persian Language and Literature, Payame Noor University, Tehran, Iran.

³ Professor of Persian Language and Literature, Payame Noor University, Tehran, Iran.



Copyright© 2024, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms

Extended Abstract

1. Introduction

One of the fields of interdisciplinary criticism is the use of an integrated sociological-anthropological approach in the analysis of literary texts, which shows the position of the angry and fearful person in society through fiction works, including novels. However, the story is the most prolific and common art form and a serious competitor to our other activities - work, eating, and exercise - during waking hours. We are the tellers and listeners of stories as much as we sleep - and we fall into dreams while sleeping; why? Why is such a big part of our life spent in stories? According to critic Kenneth Burke, stories are tools of life (McKay, 2018: 9). On the other hand, literature, anthropology, sociology, and psychology, while being independent, have an inseparable connection with each other. Anthropology aids in clarifying the literary text's concealed angles by analyzing the characters and events of the story. Therefore, anthropological critique is considered a new critique among interdisciplinary critiques. In this review, the researcher or critic explores the concealed angles, behavioral conflicts, and behavioral signs in the target character in a literary work so the target character in the text will likely be prepared for analysis. Literature and society are both moving and evolving and mutually influence each other.

The writer is also influenced by the environment and time in which he lives, and according to those conditions, he starts literary creation; without a doubt, society is directly involved in creating that work, affecting the writer's thinking and feelings. Moreover, in "*Touba and the Meaning of Night*," Parsipour examines Iranian society throughout the novel. The story of Touba is the story of the entanglement of social ethics and culture with social psychology. Every writer reflects their thoughts in their works according to external areas such as the socio-political environment, geographical conditions, and economic situation, and the internal regions such as beliefs, feelings, desires, words, and actions. The totality of what appears in the inner sphere, formed based on assumptions, feelings, words, and actions, is called the

psychological sphere. In fictional works, however, the field is mostly manifested in fictional characters.

Research Question(s)

What are the main concepts and themes of the identity crisis in Touba based on the stigma theory?

2. Literature Review

Numerous papers are published on Stigma, most of which include the topics of social sciences, sociology, and psychology. Some of the works published that show a relationship with literary themes are as follows in the order of the year of publication: The book "Stigma" or "Remedy for Lost Identity" was written by Erving Goffman and was translated into Persian by Masoud Kianpour in 2017 in 245 pages. However, the third edition of the book is re-published in 192 pages. In 2008, Erfani published an article titled "Introduction and Review of the Book: Stigma, a Solution to the Lost Identity" in the book of the Month of Social Sciences. This paper states that in the first type, the people of the society know that a person has such a stigma, or they will easily find out, and the person suffers from the disgrace. However, if this person feels that he is a normal human being, despite being stigmatized, and is not affected by the Stigma and does not accept it, such a person carries a stigma with him but does not feel sorry for it.

Some stigmas, such as impotence, may be concealed so that strangers don't know about them and only affect close relatives. Goffman believes that today, many people want to change their identity, and in this way, they benefit most from changing their name. In 2013, Hosseini and Salarkia published an article titled "Analysis of the Novel Dream of Tibet Based on the Dramatic Metaphor of Goffman's Theory" in the literary text research magazine.

In this paper, while expressing Goffman's theories, the Tibetan Dream is studied based on Goffman's theories. Moreover, based on Goffman's model in analyzing the novel Tibetan Dream, the female characters try to hide the heat of forbidden love but cannot perform it on stage. In 2013, Qasimzadeh published an article entitled "Sociology of Behavior in the Novel Tug of War Based on the Theory of Stigma" in the Literary Criticism Quarterly. From the results of the novel Tug of War, the text holds a concealed intertextual connection with the three pre-texts of the Holy Quran, Hawthorne's novel Stigma, and Maulana's Masnavi. The alignment of cultural and social Stigma with the ethnic-

religious Stigma that also involves other family members is a symptom of the intellectual-cultural disease of the autocratic society.

One of the consequences of such shame for family members is despair of being accepted in society, feelings of fate and insecurity, and being caught in dangerous mental complexes such as the feeling of inferiority. These factors are mostly created in the character of Fars (the novel's narrator) and have led him to a defensive and forced reaction and, as a result, cynicism.

In 2015, Qasimzadeh and Salarkia published "Psychological--Sociological Rereading of the Shahnameh's Pahlavi Section Based on Goffman's Stigma Theory" in Kavosh Nameh Journal of Persian Language and Literature. The paper indicates that one of the objectionable intellectual-behavioral characteristics of the people addressed in the epic is the psychological reactions caused by the complexes of "jealousy" as a result of the adjective "stigma," which Ferdowsi believes that the root of many obstacles to the growth and advancement of humans is its demonic control.

Considering the background of this unethical behavior, the present essay, in a descriptive-analytical manner, relying on Erving Goffman's "stigma" theory, has tried to reflect how this nameless attribute is reflected in the characters of the Shahnameh, its types and reasons, in the heroic-mythological period of the Shahnameh; It means to pay Rostam from the time of Zahhak until his death.

In 2016, Khadem al-Faqraei and Kianpour published an article entitled "Discourse analysis of the film Married Life of Mr. Mahmoodi and His Wife with a focus on Stigma caused by the contrast between tradition and modernity" in the magazine "Women in Culture and Art." The study examines how the movie is represented concerning the process of stigmatizing women during their modernization. The results indicate that the three components of "destructuring the modern woman," "non-acceptance of the modern woman by the tradition," and "labeling the modern woman by the tradition" are the stages of stigmatizing the modern woman in this film. Therefore, the discursive strategy of the film shows that the presence of contemporary characteristics in a woman provides the conditions for her to be stigmatized.

In 2015, Rawdrad and Aghaei published "Discourse Analysis of AIDS Representation in Iranian Cinema, a Case Study of the film Barefoot in Heaven" in the Journal of Cultural Studies and Communication. This article analyzes the discourse of AIDS representation in the movie "Barefoot in Heaven" by Bahram Tavakoli.

Raisi, Naqashzadeh, and Yousufian Kanari published an article in 2016 titled "Analysis of the psycho-sociological impact of shame on the characters of Ajax and Medea" in the theater magazine. In this study, the two tragedies of Ajax by Sophocles and Medea written by Euripides, are selected from ancient Greece, considering the origin of Stigma. To highlight the role of shame in the reading of these works and at the same time to answer the question of what kind of psychological--sociological impact the shame has had on the characters of Ajax and Medea.

In 2017, Zini-Vand and Solati published an article entitled "Sociological Analysis of Shame in My Short Story Behind the Hijab and Al-Saqatah (Oring Goffman's Dramatic Approach)" in the Journal of Arabic Literature of the University of Tehran. The findings show that the Stigma caused in both stories is falling in love with a forbidden love. In Nathaniel Hawthorne's famous tale, Stigma, which was written in 1850, he discussed the strong symbols of Stigma, from the red-letter A as a sign of sin to Goffman's Stigma (Hawthorne, 1369: 12). In this book, sin is the basis of the story and the spiritual struggle of the heroes is its main background. This sentence from the book is the extract of his whole story: The gap that sin creates in a person's soul cannot be filled by any means in this mortal world" (Ibid.: 14).

3. Methodology

This paper is descriptive-analytical, and the data acquisition method is based on library documents. Moreover, the data mining method is content analysis, and the data-mining unit is "Touba and the Meaning of the Night," based on Erving Goffman's Theory of Stigma."

Results

Based on the topics discussed in the paper, out of all the Stigma in the novel Touba and the meaning of the night, the cultural, psychological, and social Stigma is more pronounced, and such labeling is a sign of patriarchal power in the society of the Qajar era. Moreover, the origin of all Toba's disgrace happened after the death of her father and after her marriage to Haji Mahmoud.

Touba marries an older adult named Haji Mahmoud. Haji, however, harasses Touba, and she tries to take revenge on Haji due to her infidelity and inferiority complex. Touba takes revenge by insulting, blaming, accusing, and grumbling. Furthermore, neurotic complexes, such as feelings of inferiority and jealousy and projective tendencies, increase the presence and intensity of stigma tactics in Touba's novel.

Accordingly, in this story, we are mostly faced with the second type of Stigma: character stigma and the deficiencies related to the person's character. Touba is suffering from an identity crisis; she is a prisoner of her sealed destiny. According to the research results, Touba suffers from the Stigma that discredits the identity. Moreover, the identity crisis leads Touba to despair and vulnerability.

Ultimately, in an aura of silence wrapped around her, she sinks into the depths of the earth with a person who is another aspect of Touba and Touba's shadow and manifested in the form of Leila. Stigma dominates her actions and relationships throughout the novel. Furthermore, psychological disintegration and actions such as suicide attempts and the murder of a star are likely to be seen under the shadow of Stigma and distance from the role created in his identity and society. Stigma's manifestations are obvious throughout Touba's novel's side story.

The second type of Goffman's triple Stigma includes defects and deficiencies related to a person's personality, such as being weak-minded and domineering. These traits are related to those who suffer from mental disorders and commit suicide. The manifestation of Goffman's vision is likely to be found in the character of the Star: Star got pregnant as the result of rape. Having learned, her uncle stabbed the girl in the heart, so Star died on the spot. One of Goffman's explanations is related to the anger and disgust of the rejection situation, which can be seen in the novel *Touba and the meaning of the night* in the section after Touba's marriage to Haji Mahmoud. It was inspired by the superstitious Haji that the presence of a woman in his house is related to drought. Therefore, he considers Touba a bad omen, and with his blind logic, he believes Touba to be the cause of all the calamities.

References

- Derikund, Mahin;(2014) Hossein Biranvand and Ismail Akbarinia; Goffman's Labeling and Stigma; National Conference on Future Studies, Humanities, and Development, Shiraz: Iran Modern Education Development Center.
- Erfani, Samal;(2008) Introduction and review of the book: *Stigma, thinking of a solution for the lost identity*; Book of the month of social sciences, number 5, new period, August, pp. 58-61.
- Ghasem Zadeh, Seyyed Ali, Salarkia, Mojdeh;(2015) Psychological rereading of the *Shahnameh's* Pahlavi section based on Goffman's stigma theory; *Persian Language and Literature Research Journal*, No. 32, Spring and Summer, 102-77.

- Ghasem Zadeh, Seyyed Ali;(2013) Sociology of behavior in the tug-of-war novel based on the stigma theory; *Literary Criticism Quarterly*, Q7, No. 26, Summer, pp. 147-169.
- Goffman, Erving;(2007) *Stigmatization (remedy for lost identity)*; Translated by Masoud Kianpour, 1st edition, Tehran: Nash Karzan
- Hawthorne, Nathaniel;(1990) *Stigma*; Translated by Simin Daneshvar, 4th Ch., Tehran: Khwarazmi.
- Hosseini, Maryam and Salarkia, Mojdeh;(2013) Analysis of the novel "Tibet Dream " based on the "dramatic metaphor of Goffman's theory; *Journal of Literary Text Studies*, No. 53, Fall, pp. 81-108.
- Khadim al-Faqarai, Mahosh and Kianpour, Massoud;(2015) Analysis of the discourse of the movie " Married Life of Mr Mahmoodi and His Wife " focusing on the Stigma caused by the confrontation between tradition and modernity; *Women in Culture and Art Magazine*, Volume 8, Volume 4, Pages 433-452.
- McKay, Robert; *Story*;(2010) (Structure, style, and principles of screenwriting); Translated by Mohammad Ghazrabadi, Ch twenty-sixth, Tehran: Hermes.
- Mirabдини, Hassan;(2018) One hundred years of Iran's story writing; 5th Ch., Tehran: Cheshmeh.
- Parsipur, Shahrenoush;(1989) *Tuba and the meaning of the night*; Third edition, Tehran: Spark Publications.
- Raeisi, Pouya;(2016) Naqashzadeh, Masoud and Yousefian Kanari, Mohammad Jaafar; Analyzing the psycho-sociological impact of "Stigma" on the characters of Ajax and Medea; *Theater Magazine*, No. 68, Spring, pp. 166-147.
- Rahimi, Mustafa;(1990) *The tragedy of power in Shahnameh*; Tehran: Nilofar.
- Rawdrad, Azam and Aghaei, Atefe;(2015) Discourse analysis of AIDS representation in Iranian cinema, a case study of Barefoot in Heaven; *Journal of Cultural Studies and Communication*; No. 45, Winter, pp. 69-94.
- Rouse, Matthew H.;(2002) *Christ & Stigma*, Biola University, Faculty Integration Seminar, Summer.
- Shiri, Ghahraman;(2017) *schools of story writing in Iran*; First edition, Tehran: Cheshmeh.
- Tavasli, Gholam Abbas;(2006) *Sociological theories*; Tehran: Samit, 1385.
- Unknown; (2012) *self-expression in everyday life*; Translated by Masoud Kianpour, Tehran: Publishing Center, 2012
- Unknown;(1988) What do you write for? *World of Speech*, Vol. 17, April, pp. 12-20.
- Zarkoub, Mansoureh, et al.; (2013) Sociological analysis of titles of Arab poets based on Goffman's stigma theory; *Lasan Mobin Magazine*, Volume 5, Issue 16, Summer, Pages 21-38.

Zini-Vand, Toraj and Solati, Samiye;(2017) Sociological analysis of Stigma in my short story "Waras Al-Hijab and Al-Saqta" (Erving Goffman's dramatic approach); Tehran University Arabic Literature Journal, Volume 10, Spring and Summer, pp. 127-143.



فصلنامه

سال ۲۰، شماره ۸۱، پاییز ۱۴۰۲، ص ۱۴۵-۱۷۶

مقاله پژوهشی



DOI: 80<https://doi.org/10.2634/Lire.20.81.145>

بررسی رمان طوبا و معنای شب از شهرنوش پارسی پور بر اساس نظریه داغ ننگ اروینگ گافمن

سیمین فتح‌الهی^{۱*}؛ دکتر آسیه ذبیح‌نیا^۲؛ دکتر علی محمد پشت‌دار

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۲/۲۱ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱۰/۲۰

چکیده

این مقاله به بررسی رمان *طوبا و معنای شب* نوشته شهرنوش پارسی پور (۱۳۶۸) در چارچوب نظریه داغ ننگ؛ چاره اندیشی برای هویت ضایع شده (اروینگ گافمن، ۱۹۶۳) می‌پردازد. در نظریه گافمن روابط افراد در زندگی روزانه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این رمان، که روایتگر زندگی طوبا از اواخر دوره قاجار تا دوره پهلوی است به روابط میان شخصیت‌ها از نگاه گافمن پرداخته می‌شود. پژوهش با رویکرد توصیفی-تحلیلی انسان‌شناسانه تلاش خواهد کرد به این پرسش اصلی پاسخ دهد که کدام مضمون داغ ننگ گافمن در این رمان کرد بیشتری دارد. براساس نتایج تحقیق، مهمترین داغ ننگ و برجسب‌زنیها در رمان *طوبا و معنای شب*، احساس بی‌هویتی یا هویت‌باختگی، انزجار، طردشدگی، جریان‌ستیزی، دگراندیشی اجتماعی و شک در باورداشت شخصیت طوباست که اغلب بنمایه‌های روانی و فرهنگی دارد. داغ بی‌اعتباری، دودلی، احساس شومی سرنوشت، ناامنی، وسواس و عقده حقارت و در پی آن،

۱۴۵



فصلنامه پژوهش‌های ادبی سال ۲۰، شماره ۸۱، پاییز ۱۴۰۲

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پیام نور، تهران، ایران - نویسنده مسئول

sfath@student.pnu.ac.ir

orcid: 0009-0003-3904-5206

۲. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

Asieh.zabihnia@gmail.com

am.poshtdar@gmail.com

۳. استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.



Copyright© 2024, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

برانگیختگی حس کین توزی و انتقام است که بیش از هر چیز دیگر طوبا یعنی راوی داستان را دربرمی گیرد.

کلیدواژه‌ها: شهرنوش پارسی‌پور، طوبا و معنای شب، اروینگ گافمن، رمان معاصر فارسی، تحلیل نظریه داغ ننگ گافمن.

۱. مقدمه

یکی از زمینه‌های نقد میان‌رشته‌ای، استفاده از رویکرد تلفیقی «جامعه‌شناسی-انسانشناسی»^۱ در واکاوی متون ادبی بویژه نمایش موقعیت انسان داغ‌خورده^۲ و هراسان در جامعه از خلال آثار داستانی از جمله رمان^۳ است. داستان نه تنها پربرترین و رایجترین فرم هنری است، بلکه رقیبی جدی برای دیگر فعالیت‌های ما - کار، بازی، خوردن غذا، ورزش - در ساعات بیداری است. ما به همان اندازه که می‌خواهیم، گوینده و شنونده داستانیم - و تازه در خواب نیز به رؤیا فرو می‌رویم؛ چرا؟ چرا چنین بخش بزرگی از زندگی ما درون داستانها می‌گذرد؟ زیرا به قول «کنت برک»^۴ منتقد، داستانها ابزار زندگی است (مک‌کی،^۵ ۱۳۹۸: ۹). ازسوی دیگر، ادبیات، انسانشناسی، جامعه‌شناسی و روانشناسی در عین مستقل بودن با یکدیگر پیوند ناگسستنی دارد. استفاده از مفاهیم مشترک میان رشته‌های جامعه‌شناسی و انسانشناسی فرهنگی^۶ در کنار تحلیل شخصیت‌ها و وقایع داستان می‌تواند به روشن‌گری زوایای پنهان متون ادبی کمک کند. با توجه به پویایی ادبیات و جامعه و تأثیر متقابل آنها بر یکدیگر، نویسنده نیز تحت تأثیر محیط و زمانی قرار می‌گیرد که در آن زندگی می‌کند و منطبق با آن اوضاع به آفرینش ادبی دست می‌زند. بی‌تردید وضع جامعه در پدید آوردن آن اثر دخالت مستقیم دارد و بر چگونگی تفکر و نمایش احساسات نویسنده تأثیر می‌گذارد. پارسی‌پور در رمان طوبا و معنای شب به بررسی جامعه ایران از خلال رمان می‌پردازد. روایت طوبا، روایت گره‌خوردگی اخلاق اجتماعی و فرهنگ با «روانشناسی اجتماعی»^۷ است. وی با توجه به مجموعه‌ای از ساحات برونی، مانند محیط سیاسی و اجتماعی، وضع جغرافیایی، اقتصادی و ساحات درونی نظیر باورها، احساسها، خواستها، گفتارها و کردارها، افکار خود را در آثارش منعکس می‌کند و آنها را در قالب شخصیت‌های داستان به نمایش می‌گذارد. نگارندگان مقاله در پی یافتن پاسخی برای این سؤال

_____ بررسی رمان طوبا و معنای شب از شهرنوش پارسى پور بر اساس نظریه داغ ننگ اروینگ گافمن

هستند: «عمده‌ترین مضمونهای بحران هویت^۸ بر اساس نظریه داغ ننگ گافمن در رمان طوبا و معنای شب چیست؟». بر این اساس، پژوهش از نوع کیفی، و به لحاظ روش‌شناسی، رویکرد آن توصیفی-تحلیلی بر اساس روش داده‌یابی، اسنادی کتابخانه‌ای با روش داده‌کاوی و واکاوی محتوا و واحد واکاوی نیز رمان طوبا و معنای شب برپایه «نظریه داغ ننگ»^۹ اروینگ گافمن^{۱۰} (۱۹۶۳) است. با توجه به نگاه گافمن به زندگی انسانها از جمله، زندگی خودش به عنوان منبعی از داده‌ها و شیوه کار وی، که پایه‌های داده‌ای متفاوتی از جمله تحقیقات قوم‌نگارانه تفصیلی، زندگینامه شخصی را مورد استفاده قرار می‌داد (گافمن، ۱۳۹۶: ۳)، می‌توان شخصیت‌های مختلف داستانی از جمله طوبا را در رمان طوبا و معنای شب به لحاظ داشتن برخی از نشانه‌های داغ ننگ بررسی کرد. این پژوهش می‌تواند در افزایش توجه به خلق آثار برجسته بر اساس نظریات نوین جامعه‌شناختی در راستای شناسایی داغ‌نگه‌هایی تأثیرگذار باشد که هویت اجتماعی افراد را به گونه‌ای معنادار خدشه‌دار می‌کند. ضرورت چنین پژوهشهایی هنگامی آشکار می‌شود که بر تأثیر رمان در بررسی پیامدهای ناشی از داغ‌نگه‌های اجتماعی آگاه شویم و بتوانیم الگوی بهتری برای خلق آثار ادبی ممتاز ارائه کنیم.

۲. پیشینه پژوهش

تاکنون چند مقاله در زمینه داغ ننگ منتشر شده است. اغلب آنها از دیدگاه علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی و روانشناسی به مسئله داغ ننگ پرداخته‌اند. برخی از آثار منتشرشده در این زمینه که با مضمونهای ادبی ارتباط بیشتری دارد، عبارت است از: عرفانی (۱۳۸۷) در مقاله خود می‌نویسد در نوع اول داغ ننگ، افراد جامعه از اینکه فردی دارای چنین داغ‌نگی است خبر دارند و یا براحتی با خبر خواهند شد و فرد از داغ ننگ بدنام‌شده رنج می‌برد؛ اما اگر این فرد در عین اینکه داغ ننگ خورده است، خود احساس کند انسانی عادی است و تحت تأثیر داغ ننگ قرار نگیرد و آن را نپذیرد، چنین فردی داغ ننگ را با خود حمل می‌کند؛ اما به دلیلش متأسف نیست. برخی از داغ‌نگها را می‌توان طوری پنهان کرد که غریبه‌ها از وجود آن باخبر نشوند و تنها بر نزدیکان صمیمی اثرگذار است؛ مانند ناتوانی جنسی. گافمن معتقد است امروزه، افراد بسیاری هستند که می‌خواهند هویت شخصیشان را عوض کنند و در این راه بیشتر از همه

از تغییر نامشان بهره می‌جویند.

حسینی و سالار کیا (۱۳۹۱) ضمن بیان نظریه گافمن به بررسی رمان *رؤیای تبت* بر پایه این نظریات می‌پردازند. بر اساس الگوی گافمن در تحلیل این رمان می‌توان گفت شخصیت‌های زن این رمان برای پنهان کردن داغ عشقی ممنوع تلاش می‌کنند؛ اما نمی‌توانند در اجرای روی صحنه، موفق عمل کنند.

قاسم‌زاده (۱۳۹۳) رمان *طناب‌کشی* را بر مبنای نظریه داغ ننگ بررسی کرده‌است. از نتایج بررسی این رمان چنین برمی‌آید که متن رمان با سه پیش‌متن قرآن کریم، رمان داغ ننگ هائورن و مثنوی مولانا پیوند بینامتنی پنهان دارد. همراهی داغ ننگ فرهنگی و اجتماعی با داغ ننگ قومی-دینی که دیگر اعضای خانواده را نیز درگیر می‌کند، نشانه‌های بیماری فکری-فرهنگی جامعه مستبد است. از پیامدهای چنین داغ ننگی برای اعضای خانواده، ناامیدی از پذیرش در جامعه، احساس شومی سرنوشت و نایمنی، گرفتاری در عقده‌های روانی خطرناک، چون احساس کهنتری (حقارت) است که بیش از همه در پیکره فارس (راوی رمان) ایجاد شده و او را به واکنش تدافعی و قهری در نتیجه، کین‌توزی کشانده‌است.

در مقاله قاسم‌زاده و سالار کیا (۱۳۹۵) آمده است از ویژگیهای فکری-رفتاری مضموم در انسانهای مورد خطاب حماسه، واکنش‌های روانی ناشی از عقده‌های «کهنتری» و «حسادت» در نتیجه صفت «داغ‌زنی» است که فردوسی ریشه بسیاری از موانع رشد و تعالی انسانها را در سیطره اهریمنی آن می‌داند. نویسندگان مقاله به شیوه توصیفی-تحلیلی با تکیه بر نظریه «داغ ننگ» گافمن تلاش کرده‌اند به چگونگی انعکاس این صفت نامیمون در شخصیت‌های شاهنامه، انواع و دلایل آن در دوره پهلوانی-اسطوره‌ای شاهنامه یعنی از زمان ضحاک تا مرگ رستم بپردازند.

در پژوهش خادم‌الفرقایی و کیانپور (۱۳۹۵) چگونگی بازنمایی فیلم سینمایی *زندگی مشترک آقای محمودی و بانو* در رابطه با فرایند داغ ننگ خوردن به زنان در جریان مدرن‌شدن‌شان، بررسی می‌شود. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که سه مؤلفه «ساختارشکنی زن مدرن»، «پذیرفته نشدن زن مدرن از سوی سنت» و «برچسب‌زنی بر زن مدرن از سوی سنت» مراحل داغ ننگ‌زنی به زن مدرن در این فیلم است که وجود ویژگیهای مدرن در زن، زمینه را برای داغ ننگ خوردن او فراهم می‌کند.

_____ بررسی رمان طوبا و معنای شب از شهرنوش پارسی‌پور بر اساس نظریه داغ ننگ اروینگ گافمن

در مطالعه رئیسی، نقاش‌زاده و یوسفیان کناری (۱۳۹۶) با توجه به خاستگاه اولیه داغ ننگ، دو تراژدی *آژاکس* اثر «سوفوکل» و *مدۀ آ* نوشته «اورپید» از یونان باستان انتخاب شده‌است تا در ابتدا نقش داغ در خوانش این آثار برجسته شود و همزمان به این پرسش پاسخ داده شود که داغ ننگ بر شخصیت‌های آژاکس و مدۀ آ چه تأثیر روانشناختی-جامعه‌شناختی داشته است.

یافته‌های پژوهش زینی‌وند و صولتی (۱۳۹۷) بیانگر این است که علت داغ در هر دو داستان مورد بحث، دل بستن به عشقی ممنوع است.

در داستان بلند و معروف *داغ ننگ* «ناتانیل هاثورن»^{۱۱} (۱۸۵۰) به سمبل‌های قوی داغ ننگها از حرف سرخ فام A به نشانه گناه گرفته تا انواع داغ ننگهای گافمنی پرداخته شده‌است (هاثورن، ۱۳۶۹: ۱۲). اساس داستان هاثورن گناه است و این جمله از کتاب، عصاره تمام داستان اوست؛ «شکافی را که گناه یک بار در روح آدمی پدید می‌آورد در این عالم فانی با هیچ وسیله‌ای نمی‌توان پر کرد» (همان: ۱۴).

مقاله می‌کوشد تا تحلیل گافمنی از رمان *طوبا و معنای شب* ارائه کند. همان‌گونه که از عناوین پژوهشها مشهود است تاکنون رمان *طوبی و معنای شب* پارسی‌پور از دیدگاه نظریه داغ ننگ گافمن بررسی نشده است و این امر ضرورت تحقیق را ایجاب می‌کند.

۳. چارچوب نظری پژوهش

چارچوب نظری پژوهش بر پایه نظریه داغ ننگ گافمن استوار است. با توجه به پیوند ناگسستنی علوم انسانی به یکدیگر، پرداختن به مفاهیم مشترک در روانشناسی، جامعه‌شناسی، انسانشناسی فرهنگی، روانشناسی اجتماعی و ادبیات بویژه نوع ادبی رمان ضرورت می‌یابد. علاوه بر این در پایان این قسمت، خلاصه‌ای از رمان *طوبا و معنای شب* نیز ارائه می‌شود.

۳-۱. نظریه داغ ننگ (چاره‌اندیشی برای هویت ضایع شده)^{۱۲} گافمن

اصطلاح «داغ ننگ»، که ریشه یونانی دارد اولین بار در اشاره به نشانه‌های بدنی‌ای به کار برده شده که برای اشاره به نکته‌ای غیرعادی و ناپسند در زمینه وضعیت اخلاقی فرد مطرح می‌شده است. امروزه اصطلاح داغ ننگ به طور وسیعی تقریباً در همان معنای لفظی اولیه به کار می‌رود؛ ولی بیشتر به خودرسوایی و ننگ اشاره می‌کند تا به

نشانه‌های بدنی ناشی از اختلال جسمی (گافمن، ۱۳۸۶: ۱۶). لکهٔ بدن‌امی، تعریف ساده‌ای است که «راوز، ۲۰۰۲: ۳» از مفهوم داغ ننگ ارائه کرده است؛ با این حال بر اساس طبقه‌بندی گافمن از انواع داغ، با سه نوع داغ‌خوردگی روبه‌رو هستیم: اولین نوع، زشتی‌ها و معایب مربوط به بدن است. دوم، نواقص و کمبودهای مربوط به شخصیت فرد را شامل می‌شوند؛ مثل، متقلب، ضعیف‌النفس و سلطه‌پذیر بودن. این صفات به کسانی مربوط می‌شود که برای مثال دچار اختلالات روانی، زندان، اعتیاد به مواد مخدر، اعتیاد به الکل، هم‌جنس‌خواهی، بیکاری و اقدام به خودکشی هستند. نوع سوم نیز داغ ننگ قومی و قبیله‌ای است که منظور از آن، داغ ننگهای مربوط به نژاد، ملیت و دین و مذهب است (همان: ۳۳).

به باور گافمن (۱۳۹۶) مفاهیم ابداعی او در نظریه داغ ننگ مانند مفهوم هویت اجتماعی^{۱۳} به ما اجازه می‌دهد فرایند داغ خوردن را بررسی کنیم. مفهوم هویت شخصی^{۱۴} به ما اجازه می‌دهد نقش کنترل اطلاعات را در چاره‌اندیشی برای داغ ننگ بررسی کنیم (همان: ۱۴۵). از طرفی «قدرت داغ‌زنی هر صفت نه در ذات خودش، بلکه در روابط اجتماعی ریشه دارد» (همان: ۳۲)؛ به بیانی دیگر در جهان، چیزی تحت عنوان «داغ»، بنیانی ذاتی ندارد، بلکه این روابط اجتماعی است که آن را می‌آفریند.

۲-۳ مفاهیم و تعاریف کلی پژوهش

الف) کوئن^{۱۵} (۱۳۷۲) از علم روانشناسی بررسی رفتار فرد و از جامعه‌شناسی بررسی علمی زندگی گروهی انسانها و رفتار اجتماعی ناشی از آن یاد می‌کند. وی، هم‌چنین تعریف مطالعه شیوه‌های زندگی در میان اجتماعات سراسر جهان را به علم انسانشناسی فرهنگی و بررسی رابطه فرد با گروه را به علم روانشناسی اجتماعی اختصاص داده است (همان: ۱۵).

ب) رمان^{۱۶}. به باور پاینده (۱۳۸۲: ۶۹)، ادبیات مجموعه‌ای از متون (داستان، شعر و نمایشنامه) است و رمان به عنوان یکی از انواع ادبی، ژانری است که همواره به دنیای واقعی و معاصر می‌پردازد. حتی وقتی تاریخ گذشته، دستمایه نگارش رمان می‌شود (ژانر رمان تاریخی) یا وقتی آینده و تأثیر فناوری پیشرفته بر زندگی در وضعیتی هنوز تجربه نشده، اما آینده، موضوع نگارش می‌شود (ژانر رمان علمی-تخیلی)، باز هم رمان به زمان حال و مسائل کنونی بشر نظر دارد؛ هرچند راه و روش متفاوتی در پیش می‌گیرد.

———— بررسی رمان طوبا و معنای شب از شهرنوش پارسی‌پور بر اساس نظریه داغ ننگ اروینگ گافمن

ج) **ساختار داستان.** هر داستان ساختاری است در پنج بخش: حادثه محرک؛ نخستین حادثه مهمی است که در داستان روی می‌دهد؛ علت اولیه و اصلی تمام حوادث بعدی است و چهار عنصر دیگر، داستان را به حرکت درمی‌آورد؛ مشکلات فزاینده بحران، نقطه اوج و گره‌گشایی (مک کی، ۱۳۹۸: ۱۱۹).

د) نقد انسان‌شناسانه^{۱۷}. به باور هندورکر (۲۰۰۲)، انسان‌شناسی فرهنگی، مطالعه علمی انسانها و جنبه‌های فرهنگی، اجتماعی، زیستی و محیطی زندگی آنها در گذشته و حال است. انسان‌شناسان فرهنگی در مطالعه فرهنگ و باورهای مردم، رفتار و سازماندهی شناختی و اجتماعی گروه‌های انسانی تخصص دارند و در سایه نقد انسان‌شناسانه می‌کوشند تا زوایای پنهانی، تعارضها و نشانه‌های رفتاری شخصیت مورد نظر را در هر اثر ادبی کشف کنند و متن را برای تحلیل محتوا آماده سازند.

ه) **نقد روانکاوانه**^{۱۸}. رویکردی در نظریه و نقد ادبی جدید است که معانی متون را (اعم از ادبی و جز آن) با استفاده مفاهیم و روش‌شناسی(های) نظریه(ها)ی روانکاوی تبیین می‌کند. نقد روانکاوانه را بنیادگذار نظریه روانکاوی (زیگموند فروید^{۱۹}) آغاز کرد (پاینده، ۱۳۹۸: ۳۷۶).

اصطلاحاتی که در چارچوب پژوهش حائز اهمیت است، عبارت است از:

۱-۲-۳ خود^{۲۰}

از دیدگاه گافمن (۱۳۸۲) خود به مثابه شخصیت اجراشده، موجود زنده‌ای با مکانی خاص نیست که سرنوشت نهایی او متولد شدن به بلوغ رسیدن و مردن باشد؛ بلکه تأثیر نمایشی است که به شکلی مبهم از صحنه اجرا منتج می‌شود و مسئله مهم و نگرانی عمده، این است که آیا با پذیرش روبه‌رو می‌شود یا عدم پذیرش (همان: ۲۸۲).

هربرت مید^{۲۱} جامعه‌شناس، «خود» را به «من» و «خودم» تقسیم کرده بود. «خودم»، بازتابی از هنجارها و ارزشهای جامعه است در حالی که «من»، جنبه‌های بی‌همتا و فردی شخص را نشان می‌دهد. من، بسیار سرکش و غیرارادی است (ریترز^{۲۲}، ۱۳۷۲: ۷۸).

فروید از دیدگاه روانشناسی، «خود» را ساختاری ضعیف و موجود بینوایی می‌دانست که مجبور است در خدمت سه ارباب خشن یعنی «نهاد»، «واقعیت»^{۲۳} و «فراخود»^{۲۴} قرار گیرد (پروین و جان، ۱۳۹۵: ۷۰).

در همین راستا پاینده (۱۳۸۲: ۷۲) به نقل از فروید می‌نویسد «ذهن»^{۲۵} ما تشکیل می‌شود

از سه حوزه «نهاد» که تحت سیطره «اصل لذت»^{۲۷} قرار دارد و در واقع هیچ منطقی، هیچ تناقضی را نمی‌شناسد و به هیچ قانون اجتماعی و اخلاقی نمی‌خواهد پایبند باشد. «فراخود» که تحت سیطره اصل «اخلاق»^{۲۸} قرار دارد و در واقع تجسم وجدان اجتماعی و آن چیزی است که جامعه از ما می‌طلبد و خود که با مبنا قراردادن اصل «واقعیت»، سعی می‌کند بین نهاد و فراخود توازن برقرار کند ولی اغلب نمی‌تواند و در واقع بیشتر، خواسته‌های نهاد را سرکوب می‌کند.

۲-۲-۳ رشد روانی-اجتماعی بر پایه نظریه «اریک‌اریکسون»^{۲۹}

با توجه به رویکرد روانی-اجتماعی مقاله، توصیف اریکسون درباره بحرانهای پی‌درپی در دوره‌های زندگی قابل تأمل است. اریکسون به تجربه هر فرد در زمینه وسیعتری توجه کرده که ناشی از فرهنگ شخص است. وی هشت مرحله روانی-اجتماعی را در چرخه زندگی مشخص کرد. در این جدول بر اساس سن تقریبی هر فرد بحرانهای زندگی و راه حل مناسب و نامناسب معرفی شده است (زیمباردو و گریگ، ۳، ۱۳۸۰: ۲۶۸).

جدول ۱. مراحل روانی-اجتماعی اریکسون

سن تقریبی	بحران	راه حل مناسب	راه حل نامناسب
۱-۱/۵	اعتماد در مقابل بی‌اعتمادی	حس بنیادی امنیت	ناامنی و اضطراب
۱/۵-۳	خودپیروی در مقابل شک و تردید	درک از خود به عنوان عامل رخداده‌ها و احساس خویشتنداری	احساس بی‌کفایتی در کنترل رویدادها
۳-۶	ابتکار در مقابل احساس گناه	اطمینان به ابداعگری و خلاقیت در خود	احساس کم ارزش بودن
۶-بلوغ	کارایی در مقابل احساس حقارت	کفایت در مهارت‌های اساسی اجتماعی	نداشتن اطمینان به خود و احساس شکست
نوجوانی	هویت در مقابل گم‌گشتگی نقش	احساس یکپارچگی در شخصیت خود	تصوریری از هم گسیخته درباره خود، احساسی در حال تغییر و مبهم درباره خود
جوانی	صمیمیت در مقابل انزوا	توانایی برقرار کردن پیوندهای صمیمانه و تعهد نسبت به دیگری	احساس تنهایی، جدایی و انکار نیاز به صمیمی بودن با دیگری
میانسالی	بارآوری در مقابل رکود	علاقه‌مندی به خانواده، جامعه و نسل‌های آینده	به خود مشغول بودن و نبود توجه نسبت به آینده
کهنسالی	یکپارچگی در مقابل نومیدی و یاس	احساس یکپارچگی و رضایت اساسی از زندگی	احساس پوچی، بیهودگی و ناهمبندی

_____ بررسی رمان طوبا و معنای شب از شهرنوش پارسی‌پور بر اساس نظریه داغ ننگ اروینگ گافمن

۳-۲-۳ گروه ۳۱

گافمن از «گروه» به عنوان واحد مطالعه در «کنش اجتماعی» سخن می‌گوید. گروه واقعی فرد، آن تجمعی از اشخاص است که احتمال می‌رود از همان محرومیتهایی رنج ببرند که فرد مورد نظر رنج می‌برد. در واقع گروه واقعی او به دلیل داشتن داغ ننگی مشابه دسته‌ای است که می‌تواند در راستای بدنام کردنش عمل کند (همان: ۱۵۱). گروه دست کم از یک کنشگر و یک مخاطب تشکیل می‌شود. البته مخاطب می‌تواند فرضی باشد (کنشگر را در برابر مخاطب فرضی تصور کند و به کنش دست بزند). ریتزر (۱۳۸۰) معتقد است در بیشتر موارد، گروه از بیش از یک نفر تشکیل شده و شامل دو دسته قابل تشخیص مخاطبان و بازیگر است.

۳-۲-۴ هویت اجتماعی و هویت شخصی

از نظر گافمن (۱۳۹۶: ۱۴۴) «هویت اجتماعی» انسان در جریان «کنش‌های اجتماعی» به وجود می‌آید و پذیرفته و یا رد می‌شود. هویت اجتماعی و «هویت شخصی در درجه اول، بخشی از تعاریف و دغدغه‌های اشخاص دیگر درباره فردی است که هویتش مورد بررسی است. در مورد هویت شخصی، این تعاریف و دغدغه‌ها می‌تواند قبل از تولد وی به وجود آید و بعد از مرگش هم ادامه پیدا کند؛ بنابراین، می‌تواند زمانی وجود داشته باشد که فرد هیچ احساساتی ندارد؛ چه رسد به احساسات مربوط به هویت. از سوی دیگر، هویت خویشتن در درجه اول، ذهنی و تأملی است که حتماً باید از جانب همان فردی احساس شود که هویتش مورد بررسی است.

۳-۲-۵ هویت اجتماعی بالقوه^{۳۲} و هویت اجتماعی بالفعل^{۳۳}

به اعتقاد «ریتزر، ۱۳۷۴: ۲۹۸» گافمن علاقه‌مند بود که شکاف میان آنچه شخص باید باشد، یعنی همان «هویت اجتماعی بالقوه» و آنچه شخص واقعاً هست، «هویت اجتماعی بالفعل» را بررسی کند. هر کس که شکافی میان این دو هویتش باشد، «داغ خورده» است.

۳-۲-۶ قدرت بالقوه و قدرت بالفعل

کوئن (۱۳۷۰) از «قدرت بالفعل» به منزله قدرتی یاد می‌کند که با زور، اعمال نفوذ و یا اقتدار، می‌توان آن را در زمان حال بر دیگران اعمال کرد. از نظر او «قدرت بالقوه»، قدرتی است که



برای اعمال نفوذ بر رفتار دیگران، می‌توان در آینده به کارش برد (همان: ۳۰۵ و ۳۰۴).

۷-۲-۳ شخصیت^{۳۴}

به اعتقاد پروین و جان^{۳۵} (۱۳۹۵: ۳) شخصیت، بیانگر آن دسته از ویژگیهای فرد یا افراد است که شامل الگوهای ثابت فکری، عاطفی و رفتاری آنهاست.

در تعریف زیبایی که مک‌کی (۱۳۸۹: ۱۰۲) از دنیای شخصیت دارد، می‌گوید، کانون وجودی هر انسان، آن هسته تقلیل‌ناپذیر خویشتن خویش، همان آگاهی‌ای است که بیست و چهار ساعته با شماست و رفتار شما را زیر نظر دارد. همان‌که اگر اشتباهی کنید، سرزنشتان می‌کند و در موارد معدودی هم که کارها را درست انجام می‌دهید، تشویقتان می‌کند ... این چشم درونی در واقع شما هستید؛ هویت شما، من شما، کانون خودآگاه هستی شما. هر چیزی که خارج از این هسته درونی قرار دارد، دنیای خارجی و عینی شخصیت است.

خلاصه رمان طوبا و معنای شب (پارسی‌پور، ۱۳۶۸)

رمان طوبا و معنای شب (پارسی‌پور، ۱۳۶۸) از چهار بخش تشکیل شده است. طوبا، قهرمان محوری داستان است که راوی دانای کل، شخصیت طوبا را روایت می‌کند. خلاصه رمان به این شرح است:

بخش اول رمان به دوران نوجوانی طوبا پرداخته‌است. دختری زیبا با موهای طلایی که قبل از فوت پدر در وضعیت مطلوبی زندگی می‌کند. طوبا «بعد از فوت پدر به‌عنوان فرزند ارشد خانواده خیلی زود بزرگ شده و در غیاب پدر به عنوان تنها فرد تحصیل‌کرده خانه تقریباً حالت رهبری جمع را برعهده گرفته بود» (همان: ۳۰). طوبا نقش حمایتگر، یاری‌رسان و مراقبت‌کننده را به عهده می‌گیرد؛ نقشی که حالت رهبری و حمایتگرانه دارد. طوبا با نادیده‌گرفتن نیازهای خود، توجه خود را به مسائل و مشکلات اطرافیان معطوف می‌کند و «در دوازده سالگی، هنگام مرگ پدر دیگر برای همیشه خندیدن را فراموش کرد» (همان: ۲۸). بعد از مرگ حاجی ادیب، پدر طوبا، «زن حاجی خواستگاری پیدا کرده بود ... هر بار که می‌خواست مسئله را با حاجی محمود در میان بگذارد رنگش می‌پرید و زبانش به لکنت می‌افتاد. دختر می‌دید هرگاه خواستگار به همراه اقوام دیگر به خانه می‌آمدند، مادرش بزم می‌کرد و وسمه می‌کشید. طوبا تصمیم

———— بررسی رمان طوبا و معنای شب از شهرنوش پارسی‌پور بر اساس نظریه داغ ننگ اروینگ گافمن

گرفته بود به یاری مادر بشتابد (همان: ۳۰). حاجی محمود، که بعد از مرگ پدر مسئول نظارت و تأمین مخارج خانواده طوبا شده است، مسأله رفت‌وآمدها به خانه را بین مردم ناخوشایند می‌داند. از این‌رو، پیشنهاد ازدواج به مادر طوبا را می‌دهد. با توجه به اینکه مادر طوبا خواستگاری دارد که در صورت رد می‌تواند اسباب کدورت بین اقوام شود، طوبا پیشنهاد می‌کند «حاضر است خود به همسری او درآید و مشکل محرمیت حل شود» (همان: ۳۲)؛ بدین‌ترتیب طوبا برای نجات مادر برخلاف مرسوم جامعه خود پیشنهاد ازدواج به حاجی را می‌دهد و چهار سال مجبور می‌شود با حاجی محمود خرافی و خشک زندگی کند و «دختر زیبا با گسیوان طلایی که چهارده سال بیشتر نداشت به همین سادگی طی مراسم بیرنگ و جلایی به همسری حاج محمود پنجاه‌ودو ساله درآمده بود تا چهار سال یخ‌زده و منجمد را بگذراند» (همان: ۳۲).

در بخش دوم رمان، طوبا با یکی از شاهزاده‌های دوره قاجار ازدواج می‌کند. ازدواج طوبا و شاهزاده میرزا به صورت آداب آن روزها انجام می‌شود که زن چون کالایی مرغوبیتش در حمام محک زده می‌شد. طوبا چون رعیتی در حمام محک زده می‌شود و در واکنش منفعلانه‌ای همسر یکی از شاهزاده‌های قجری می‌شود. زندگی طوبا تقریباً حالتی از آرامش دارد. هر چند در شب عروسی، طوبا خیانتی از همسرش می‌بیند ولی طوبا «مفقود شدن شاهزاده در شب عروسی و غیبت ناگهانی شاهزاده را جزئی از آداب طبیعی خانه نو قلمداد می‌کند» (همان: ۱۱۵). بعد از عقد، طوبا از آن پس به فرمان اعلیحضرت محمدعلی‌شاه، شمس‌الملوک نامیده می‌شود. در خوانش اوایل بخش دوم داستان، طوبا تقریباً زندگی نسبتاً آرامی دارد. در میانه‌های قسمت دوم داستان، نویسنده با پرسش به چند سال بعد، طوبا را زن میان‌سالی به تصویر کشیده است با چهار بچه که دختر بزرگش منظرالسلطنه، هشت، نه ساله کنار دستش قالی می‌بافد. قهرمان داستان از زندگی نسبتاً مرفه، اکنون به زندگی پرمشغله وارد شده است. بعد از فرار شاهزاده با محمدعلی‌شاه به روسیه، طوبا مجبور شده است «خودش نقش مرد را ایفا کند» (همان: ۱۴۲) و به خانه موروثی خود برگردد؛ ولی این بار با چهار فرزند قدونیم قد، مجبور می‌شود قالی ببافد و گوشه‌ای از هزینه خانه را فراهم کند. شاهزاده بعد از بازگشت از روسیه آن‌طور خوار و ذلیل شده بود که خاله را علامت خشم خدا نسبت به خودش تلقی می‌کرد (همان: ۱۴۵).

در بخش سوم و در اواخر بخش دوم، طوبا ناجی جدیدی یافته و آن روح ستاره است. با ورود در بخش سوم رمان، نقش این ناجی برای طوبا پررنگتر می‌شود؛ چرا که حاضر نیست حتی یک لحظه بدون حامی انتزاعی خود باشد. نویسنده بخوبی با تجسم‌بخشی به توهمات مالیخولیایی طوبا، که بیشتر برآمده از جهل، خرافه، درونگرایی و گاه باورهای دینی اوست، واقعیت درونی و عینی بخشیده است (شیری، ۱۳۸۷: ۸۵).

در بخش چهارم، شخصیت طوبا به صورت پیرزنی مرتجع به تصویر کشیده شده است که مخالف هر نوع تغییر و تحول و نو شدنی است. انجماد فکری، او را در حالت استیصال^{۳۶} قرار داده است. زنی که زمانی شخصیت تحول‌خواه داشت، اکنون زندانی باورهای منسوخ خویش است؛ به باورهای خرافاتی، چنگ زده است و به مسائل روز جامعه بی‌اعتنا است.

خود پیرزن گوشت‌تلختر شده‌است. هر چه زور می‌زنند، نمی‌توانند نظم زندگی پیرزن را تغییر دهند. مخالف گذاشتن دستشویی کنار حوض بود و می‌گفت باید از تلمبه استفاده کرد؛ تلمبه‌ای که زمستانها یخ می‌زد؛ مخالف سنگفرش کردن سطح کوچه یا موزاییک کردن آبریز بود. پیرزن با هر تعمیری مخالف بود (پارسی‌پور، ۱۳۶۸: ۳۷۱).

۴. بحث و بررسی

۱-۴-۱ مصداقهای داغ ننگ از دیدگاه گافمن در رمان طوبا و معنای شب (پارسی‌پور، ۱۳۶۸)

۱-۱-۴ داغ ننگ و بحران هویت

به اعتقاد ریتزر (۱۳۷۴) بیشتر مطالب کتاب داغ به آدمهایی اختصاص داده شده است که از داغ آشکار و غالباً زشتی رنج می‌برند؛ اما هر چه این کتاب بیشتر صفحه می‌خورد، خواننده بیشتر تشخیص می‌دهد که گافمن در واقع می‌خواهد بگوید که همه ما گه‌گاه و در برخی از موقعیت‌ها، کم و بیش از داغی رنج می‌بریم (همان: ۲۹۸). آنچه ریتزر در تحلیل خود از کتاب داغ (گافمن، ۱۹۶۳) دارد بر این اساس استوار است که گافمن در این اثر بر کنش متقابل نمایشی میان آدمهای داغ‌خورده و معمولی تأکید می‌ورزد. ماهیت این کنش متقابل به این بستگی دارد که کدام یک از دو نوع داغ بر پیشانی‌ش خورده باشد. در مورد «داغ بی‌اعتباری»^{۳۷}، بازیگر فرض را بر این می‌گیرد که حضار تفاوتها را می‌دانند و یا این تفاوتها برایشان آشکار است (برای مثال کسی که فلج است). اما در مورد «داغ احتمال

بررسی رمان طوبا و معنای شب از شهرنوش پارسی‌پور بر اساس نظریه داغ ننگ اروینگ گافمن
بی‌اعتباری»^{۳۸} حضار تفاوتها را نه می‌دانند و نه می‌توانند تصورش را بکنند (برای مثال، کسی که در گذشته سابقه همجنس‌بازی داشته است).
در تحلیل جامعه‌شناختی ریتزر از محتوای کتاب داغ گافمن نوعی همسویی نظری با دیدگاه مردم‌نگارانه گافمن استنباط می‌شود. گافمن (۱۳۹۶)، ضمن اینکه داغ ننگ را در واقع نوع خاصی از رابطه صفات و تفکر «قالبی یا کلیشه‌ای»^{۳۹} می‌داند، معتقد است، اصلاح داغ ننگ و مترادفهای آن رویکرد دوگانه‌ای را در خود جای می‌دهد؛ آیا فرد داغ‌خورده تصور می‌کند تفاوتش پیش از روبه‌رو شدن با دیگران آشکار بوده است یا هنگام رویارویی براحتی آشکار می‌شود یا تصور می‌کند دیگران نه از وجود چنین تفاوتی باخبرند و نه بلافاصله می‌توانند به وجود آن پی ببرند؟ در مورد اول، فرد با داغ ننگی، که قطعاً بدنام‌کننده است، دست‌وپنجه نرم می‌کند و در مورد دوم با داغ ننگی که احتمال دارد، بدنام‌کننده باشد (همان: ۱۹).

اگرچه در داستان طوبا و معنای شب، که برگرفته از ویژگیهای مکتب رئالیسم جادویی^{۴۰} (نوعی سبک داستان‌نویسی مدرن کشورهای آمریکای لاتین) است، کمتر به مصداقهای داغ ننگ جسمانی برخورد می‌کنیم به دلیل وجود روابط قدرت و مناسبات جنسیتی حاکم بر داستان از لحاظ داغ ننگ نوع دوم (داغ ننگ شخصیت) بسیار قابل تأمل است. در این اثر، طوبا در اوج زیبایی و جوانی، زن ستم‌دیده‌ای است که با داغ ننگی را با خود دارد و یا از داغ ننگ نزدیکان خود رنج می‌برد. شاید در نگاهی گذرا، نتوان ازدواج او را با مردی ۵۲ ساله، رها کردنش با چند بچه قدونیم‌قد و تحمل کردن هووی جوان را مصداق بارز داغ ننگ در جامعه آشوب‌زده و مردسالار آن زمان دانست؛ اما می‌توان احساس شدید حقارت و سرزنش ناشی از طرز تفکر مردمی که همه این مصیبت‌ها را به دلیل کاستی‌های شخصیتی طوبا می‌دانستند و حاجی را نه به دلیل تنوع‌طلبی و نه به دلیل خیانتش، مستوجب هیچ داغ ننگی نمی‌شناختند، مصداق داغ ننگ شخصیت دانست. در روابط اجتماعی حاکم بر جامعه ایرانی، صرف نظر از نوع حکومت، زنان شایسته بشمار دچار خودخوانگاری^{۴۱} می‌شوند و می‌توانند با عمق وجودشان، احساس درماندگی طوبا را پس از خیانت همسرانشان تجربه کنند. آنها گاه از سوی همجنسان، اقوام و نزدیکانشان نکوهش می‌شوند تا جایی که خود نیز در اوج شایستگی‌هایشان، داغ طلاق را که می‌تواند به نوعی بدنام‌کننده باشد بر پیشانی دارند و

یا ناچارند در جدال زندگی با هوویی که می‌تواند مصداق داغ ننگی که احتمال دارد بدنام‌کننده باشد، سازش کنند. بر اساس مفاهیم پژوهش، یکی از مهمترین موضوعاتی که گافمن به آن می‌پردازد، تفکیک هویت شخصی از هویت اجتماعی است. گافمن (۱۳۸۶: ۳۱) به دو هویت اعتقاد دارد: هویت اجتماعی بالقوه یعنی هرآنچه که فرد می‌تواند باشد و هویت اجتماعی بالفعل یعنی آنچه یک نفر واقعاً هست. وی می‌گوید «اغلب تصور می‌کنیم فرد تنها می‌تواند یک شرح حال داشته باشد. این دیدگاه، بیشتر مورد تأیید قوانین فیزیک است تا قوانین مربوط به جامعه» (همان: ۱۱۹). می‌توان گفت جامعه قبل از هر چیز، منبع اصلی در موقعیت‌بودگی انسان اجتماعی است. انسان مدرن، یعنی همان انسانی که با تقسیم اجتماعی کار در ساختار بوروکراتیک سرمایه‌دارانه به ناگزیر در وضعیت چانه‌زنی موقعیت فردی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی‌اش قرار گرفته است، همواره در معرض تجربه ساحت جدیدی از «خود اجتماعی» و «خویش‌شناسی» به سر می‌برد. بنابراین، می‌توان گفت او اساساً موجودی چندپاره و چانه‌زن است. به لحاظ جامعه‌شناختی از آنجا که چندپارگی^{۴۲} او برآمده از «در-موقعیت» بودگیهای^{۴۳} متفاوت اوست، پیشاپیش خصلتی کاملاً انضمامی دارد و همین امر، نگرانی از بابت بی‌انسجامی خودها را منتفی می‌سازد؛ اما زمانی مقوله «بی‌انسجامی» پیدا می‌شود که جامعه در مقام مولد «موقعیت»ها در تملک ساختاری قرار گیرد که به حذف و انکار بسیاری از «خود»هایی دست زند که زاده پدیده مدرن است؛ به بیانی با ساختار تمامیت‌خواهی روبه‌رو شویم که با تثبیت و الگوسازی نوعی از «خود اجتماعی» و «خویش‌شناسی فردی» مانع تحقق «موقعیت چانه‌زنی»^{۴۴} و چندپارگی‌ای شود که به لحاظ هستی‌شناسی انسان مدرن، بخشی از ماهیت وجودی او به شمار می‌رود؛ به عنوان مثال، پدیده‌ای به نام «طلاق»^{۴۵}، ذاتاً مدرن است که از درون چانه‌زنی بر سر موقعیت فردی بیرون جسته است. اینکه به لحاظ آرمانهای شخصی آن را نپسندیم و نفی کنیم به هیچ‌وجه به واقعیت وضعی آن ربطی ندارد؛ حال اینکه ساختار جامعه‌ای تمامیت‌خواه به عنوان نمونه در جامعه، آن را به داغ مبدل می‌سازد (همان: ۷۱) و یا فرضاً زن طلاق‌گرفته در جوامع را به مخفی کردن هویت واقعی خود وادار می‌کند؛ چرا که مشروعیتی برای چانه‌زنی و متفاوت بودگی او قائل نیست.

نگارندگان مقاله در پی یافتن مصداقهای نظریات گافمن در مورد مشکل اجتماعی

———— بررسی رمان طوبا و معنای شب از شهرنوش پارسی‌پور بر اساس نظریه داغ ننگ اروینگ گافمن

«طلاق» در رمان طوبا و معنای شب از توجه پارسی‌پور به این بخش از زندگی طوبا غفلت نورزیدند. وی در بخشی از رمان، لحظاتی از زندگی طوبا را توصیف می‌کند که او با داغ سه طلاقه‌شدن روبه‌رو می‌شود. با اینکه طوبا از شنیدن خبر طلاقش بشدت خوشحال می‌شود و آن را تنها راه حل موجود برای نجات از آن زندگی سرد و بی‌حاصل می‌داند از ماهیت داغی که بر پیشانی‌اش نهاده شده است بی‌خبر نیست و خوب می‌داند که بزودی، آماج سرزنش‌های تند اطرافیانش خواهد بود. نویسنده سعی می‌کند در بخشی از رمان، عمق شادی و تأثر طوبا را به‌تصویر کشد:

حاجی به طوبا گفت گسیوانش را بپوشاند؛ چون از آن لحظه به بعد دیگر نسبت به حاجی محرم نیست ... زن کمی مرتب شد. حاجی دستور داد غذا بخورد. طوبا بی‌اختیار اطاعت کرد. در عین حال در گنگی و سرگیجه شنیده بود، دیگر به حاجی محرم نیست و رؤیای خودکشی با نخستین لقمه‌ای که فرو داده بود بسرعت پس نشست ... برای نخستین بار احساسی از دلسوزی و ترحم در او نسبت به زن بیدار شده بود. حرکات زن در سه روز گذشته آرامش او را به هم ریخته بود ... وقتی زن از خوردن دست کشید، حاجی شروع به صحبت کرد. توضیح داد که زن را «سه طلاقه» کرده است (پارسی‌پور، ۱۳۶۸: ۵۹). طوبا موفق می‌شود عقیده و طرز فکر خود را به کرسی بنشاند. وقتی حاجی پرده را پس زد تا برای همیشه از صحنه زندگی او ناپدید شود با زحمت فراوانی از فریاد شادی خود جلوگیری کرد (همان: ۶۰).

توجه به شخصیت حاجی محمود به‌عنوان همسری که قرار است داغ ننگی را بر پیشانی طوبا گذارد از دیدگاه جامعه‌شناختی گافمن به‌نوعی قابل بررسی است. نزدیکان فرد داغ‌خورده، خواه در این داغ‌خوردگی، همچون حاجی محمود سهیم باشند و خواه بی‌تأثیر با احساس دلسوزی، ترحم و همدردی بیشتری با فرد داغ‌خورده برخورد می‌کنند. در رمان طوبا و معنای شب، حاجی محمود به دلیل زندگی در جامعه مردسالار نمی‌خواهد و یا نمی‌تواند برای هویت ضایع‌شده طوبا چاره‌اندیشی کند. او با اینکه در این داغ‌خوردگی نقش مهمی ایفا می‌کند با ترک طوبا، او را به پذیرش نقش جدیدی در زندگی ناچار خواهد کرد. به باور (گافمن ۱۳۹۶: ۸۰) نزدیکان صمیمی فرد نیز می‌توانند پابه‌پای افراد غریبه از وجود داغ ننگ منزجر شوند.

نگارندگان مقاله معتقدند، انعکاس مفاهیم پژوهش در مباحث مهم «خود و هویت» از

دیدگاه دیگر علوم نیز قابل بررسی است. به طور مثال، مهمترین ویژگی شخصیت طوبا، جست‌وجوی «هویت خود» است. پارسی‌پور (۱۳۶۷) نیز هدف خود را از نوشتن این اثر، شناخت هویت می‌داند. «چون اندیشیدن را آغازیده‌ام، دست خودم نبوده‌است که چنین شده، ناگهان پوسته حیوانی «ماده گاو» را از دوشم برداشته‌اند؛ از این رو می‌نویسم چون گویا دارم انسان می‌شوم؛ می‌خواهم بدانم که کیستم؟» (همان: ۱۲). درونمایه اصلی در شخصیت طوبا یافتن حقیقت است؛ حقیقتی که در وجود او گره خورده است؛ اما او در ظاهر و عوالم بیرونی دنبال حقیقت است که در نهایت به تبلور سرگشتگی و بی‌هویتی در وجود او منجر می‌شود. طوبا دچار بحران هویت شده‌است و در خلال این بحران در مورد نقش خود در خانواده و جامعه در آشفتگی و استیصال به سر می‌برد و همواره در حال رنج کشیدن است. در این وضعیت احساس می‌کند منزوی، مردد، افسرده، تهی و مضطرب شده‌است. هجوم اتفاقات، فضایی از سرگشتگی را ایجاد می‌کند. طوبا که جوانی خود را می‌بازد، اکنون با انبوهی از سؤالات بی‌جواب در انزوا به سر می‌برد. پوچی، هراس، انزوا، زخمهای گذشته و جوانی از دست‌رفته در فضای مردسالارانه، او را در مورد تصمیمات مهمی دچار تردید می‌کند که قرار است بگیرد. در طی این آشفتگی‌ها طوبا به جای پیشروی، پسروی می‌کند و مدام دچار دوگانگی و تضاد می‌شود. «پارسی‌پور در اثر خود به مشکل هویت و جایگاه زن ایرانی در مرحله تغییر و تحول اجتماعی می‌پردازد و تلاش زنان برای خودیابی را با انتقاد از جامعه مردسالاری درمی‌آمیزد که زن را در پله‌ای از بایدها و نبایدها محبوس می‌کند» (میرعابدینی، ۱۳۷۷: ۱۱۰۹). در واقع، طوبا در آرزوی داشتن جهانی به دور از این همه مصیبت است؛ همان دنیایی که هاثورن از زن جدید برای خود می‌سازد. زن جدیدی که پیامبر آینده این جهان باشد؛ زنی دانشمند، منبع و شایسته، آیت سرور و شادمانی و سروش خوشبختی و نیکی؛ زنی که بتواند روابط زن و مرد را بر اساس بهتر و عاقلانه‌تری بنا نهد و آیینی را دگرگون سازد که دیگران یعنی زورمندان اجتماع به غلط بر زنان تحمیل کرده‌اند (هاثورن، ۱۳۶۹: ۱۴).

بحران هویت، طوبا را به استیصال و درماندگی سوق می‌دهد و سرانجام در هاله‌ای از سکوت، که به دور خویش پیچیده است با شخصی که جنبه دیگری از طوبا و در واقع سایه طوبا و در قالب لیلا متجلی شده است به اعماق زمین فرو می‌رود. به عقیده

———— بررسی رمان طوبا و معنای شب از شهرنوش پارسی‌پور بر اساس نظریه داغ ننگ اروینگ گافمن

پارسی‌پور، ما زندگی عادی داریم که همه آن را زندگی می‌کنیم و در جوار آن زندگی ماورایی داریم که آن را هم زندگی می‌کنیم. گاهی در واقعیت، دچار حالت‌هایی می‌شویم که ما را از فضای عادی زندگی جدا می‌کند. علاوه بر این، ما بعضاً آزاد نیستیم؛ پس چاره‌ای جز اینکه به میدان تخیل پناه ببریم و بخش‌هایی از داستان را در میدان تخیل هدایت کنیم، راه دیگری نداریم. نویسنده در مورد طوبا بیان می‌کند که در روند داستان نمی‌توانستم طوبا را وادار کنم از حرص شوهرش معشوقه بگیرد یا به مشروب خوردن روی بیاورد یا با مردان رابطه ایجاد کند؛ چون این کارها نوعی تابو در جامعه به شمار می‌رود؛ پس شخص دومی به نام لیلا این کارها را می‌کرد. چون لیلا در عالم تخیل بود و تا آخر هم در عالم تخیل ماند (پارسی‌پور، ۱۳۶۸). به قول گافمن «خود هرکسی دارای خویشی حقیقی نیست، بلکه مجموعه‌ای از خودهای متغیر است» (توسلی، ۱۳۸۵: ۳۲۶).

برای آشنایی بیشتر با ویژگی‌های رمان رئالیسم جادویی، که پارسی‌پور از آن بهره گرفته است، می‌توان در توصیفات سورئالیستی او از شخصیت لیلا تأمل کرد. در رئالیسم جادویی، سعی هنری بر این است که توهم واقعیت (حتی در امور فراواقع) پیش آید (شمیسا، ۱۳۹۴: ۲۵۲).

لیلا تکانی به خودش داد و ناگهان قطعه‌قطعه شد؛ خورش به در و دیوار پاشید و هر تکه از گوشت بدنش به گوشه‌ای چسبید. طوبا یکپارچه خونین بود. بوی گوشت و خون زیر دماغش می‌زد؛ از وحشت چشم‌هایش را گرفت؛ صدای زن را شنید، «طوبا!» لیلا دوباره مقابلش ایستاده بود. گفت: «اکنون با مردن من تنها **حضیض** میسر است. مجبوریم با هم به عمق به ژرفا برویم. تنها در آنجا سکوت میسر است». پیرزن را با خود به عمق کشید (پارسی‌پور، ۱۳۶۸: ۵۰۲).

در ادامه بحث، می‌توان بر اساس دیدگاه گافمن، بیشتر به موضوعاتی نظیر پردشدگی، چشم‌داشت و به تفکر قالبی از شخصیت داغ‌خورده و عادی، موقعیت وجودی داغ‌خوردگی، تن‌دادن به وضعیت خودخوارانگاری و داغ‌حقارت طوبا پرداخت؛ موضوعاتی که بازتابشان در رمان به کشف پیوند عمیق ادبیات و دیدگاه‌های جامعه‌شناختی کمک می‌کند.

۲-۱-۴ پردشدگی^{۴۶}

یکی از تبیین‌های واقعی گافمن (۱۳۸۶) به خشم و انزجار موقعیت پردشدگی مربوط است.



او معتقد است

اگر فرد داغ‌خورده دچار حس طردشدگی به دنبال درجاتی از تفکیک، نه همانندی باشد، ممکن است دریابد که تلاشهای ستیزه‌جویانه‌اش، لزوماً به زبان و سبک دشمنانش اجرا می‌شود. از این هم فراتر درخواستهایی که او مطرح می‌کند؛ معضلاتی که بازگو می‌کند؛ راهبردهایی که مورد حمایت قرار می‌دهد؛ همگی بخشی از لحن بیان و احساسی است که به جامعه اکثریت تعلق دارد (همان: ۱۹۵).

در تأیید این موضوع، می‌توان به بخشی از رمان نیز اشاره کرد:

بعد از ازدواج طوبا با حاجی محمود به حاجی موهوم‌پرست الهام شده بود که حضور زن در خانه‌اش با خشکسالی در ارتباط است. بنابراین طوبا را بدشگون و نحس می‌داند و با منطق کور خود طوبا را علت تمام بلاهای واردشده قلمداد می‌کند. حاجی به فردی آزارگر تبدیل شده است که با روش سرزنشگرانه، که اغلب مستقیم و آشکار است، سعی می‌کند طوبا را رنج دهد. حاجی محمود خود را قربانی فرض می‌کند که برخی رخدادهای طبیعی و سیاسی و اجتماعی که گریبانگیرش شده به سبب بدقدمی طوبا است؛ اغلب از رفتارهای پرخاشگرانه استفاده می‌کند. با این برداشت نادرست یا توهم، که دیدگاه من درست است، دیدگاه خود را نه به‌عنوان نظر بلکه عین واقعیت می‌بیند. حاجی خشونت را به عنوان سلاح کاری مبارزه با جوانی و زیبایی طوبا به خود تجویز کرده بود؛ هیچگاه کلام مهرآمیزی بر زبان نمی‌آورد و هرگز محبت را روا نمی‌دانست. اشاره به حس طردشدگی در طوبا در صفحاتی از بخش دوم رمان به گونه‌ای دیگر تکرار می‌شود، شاهزاده خوشگذران، طوبا را زن لچک به سر کم‌عقلی می‌دانست که هر چه سنش بالاتر می‌رود، عقلش کم‌تر می‌شد (همان: ۱۵۵). طوبا به جای مسئولیت‌پذیری، واکنشی رفتار می‌کند که این امر او را به زندگی کسل‌کننده و دردناکی سوق می‌دهد که از باورهای ناخودآگاهش برخاسته است.

۳-۱-۴ چشمداشت^{۴۷} تفکر قالبی از شخصیت داغ‌خورده

در نگرش گافمن (۱۳۸۶) داغ‌خوردگی، توقع یا چشم‌داشت مبتنی بر تفکر قالبی (کلیشه‌ای) از فرد عادی و داغ‌خورده است (همان: ۳۱). به اعتقاد وی نوع خاصی از رابطه بین صفات و تفکر قالبی یا کلیشه‌ای وجود دارد. با توجه به دغدغه اصلی فرد داغ‌خورده در زندگی، واکنش او به موقعیت‌هایی متفاوت خواهد بود که با آن روبه‌رو

———— بررسی رمان طوبا و معنای شب از شهرنوش پارسی‌پور بر اساس نظریه داغ ننگ اروینگ گافمن

می‌شود. گاهی از صفاتی سخن گفته می‌شود که همواره ننگ‌آور است. در این حال، عاملی به نام پذیرش، فرد داغ‌خورده را به تحمل پیامدهای ناشی از تفکر قالبی حاکم بر جامعه مجبور می‌کند؛ در موارد دیگر، تحت تأثیر داغ یا ننگ خود قرار نمی‌گیرد و به قول گافمن با صرف زحمات انفرادی بیشتر به کسب مهارت می‌پردازد و بدین وسیله وضعیت خود را به شکل غیرمستقیم بهبود می‌بخشد (همان: ۲۵).

پارسی‌پور (۱۳۶۸) با آوردن جمله «بزرگ شده‌ام» در انتهای یخشی از متن زیر به همان تلاشی اشاره می‌کند که گافمن معتقد است انسان برای بهبود وضعیت خود، گاهی ناچار به انجام دادن آن است.

طوبا در بازارچه و نزدیک دکان مسگری پسر بچه پنج شش ساله‌ای را می‌بیند که «چهار زانو پشت به دیوار نشسته بود؛ سرش پایین بود و مانند آونگ ساعت به جلو و عقب می‌رفت و هر بار در ضرب یکنواختی می‌گفت، «گشنه! گشنه!» (همان: ۳۸). طوبا بعد از برگشت، نانی در دست پسر بچه که حرکتی نمی‌کرد، گذاشت. بچه برای خوردن نان کوچکترین تلاشی نمی‌کرد... صدای مردی گفت: «مرده است» (همان: ۴۰). طوبا برای دفن پسر بچه، جنازه او را مشایعت می‌کند با این احساس مبهم که بچه‌اش را به گور داده است. وقتی از گورستان به سوی خانه برمی‌گردد، دو مرد راه را بر او می‌بندند و مزاحمش می‌شوند که در همین حین آقای خیابانی، ناجی طوبا می‌شود و او را از دست حرامیان نجات می‌دهد (همان: ۴۳). زن همان‌طور چادر به سر و خاک‌آلوده گوشه اتاق دو زانو نشست و در یک آن تصمیم گرفت همانند پسر بچه از گرسنگی بمیرد. عزمش را جزم کرده بود؛ آن‌قدر نخورد تا تلف شود و گویی با تصمیم گرفتن شخصیت جدیدی در او ظاهر شده بود (همان: ۴۵). در اعماق تنش دختر بچه کوچکی فریاد می‌زد «آقا مرا دوست بدارید!». این بچگی‌اش بود و طوبا می‌اندیشید بچگی‌اش دارد می‌رود به جای دوری می‌رود؛ شاید نزد آن آقای پرهیت. طوبا ناگهان در میانه خیابان ایستاد. بچگی را در عمق حضورش می‌دید که آرام‌آرام رنگ می‌بازد؛ گفت «بزرگ شده‌ام» (همان: ۵۱).

۴-۱-۴ موقعیت وجودی داغ‌خوردگی

فرد داغ‌خورده برای جامعه‌پذیر کردن خود در موقعیت‌های اجتماعی به رعایت تمامی راهبردهایی مجبور است که نگرش مسلط عادی‌سالار به وی تحمیل کرده است. به گفته

گافمن:

فرد، تصویر ذهنی خود را از خودش از همان مواد خامی می‌سازد که دیگران ابتدا به وسیله آنها تعیین هویت‌های اجتماعی و شخصی وی را تکمیل کرده‌اند با این تفاوت که او در ساختن این تصاویر قادر به استفاده از برخی اختیارات مهم است (گافمن، ۱۳۸۶: ۱۸۶).

آنچه در اینجا اهمیت دارد، اجتماعی بودن فرایند «خود» است؛ زیرا مواد خام مورد نیاز ساختش در جامعه و موقعیت‌های اجتماعی تولید می‌شود؛ زیرا هر انسان اجتماعی از «خویشتن» هم برخوردار است؛ خویشتنی که ذهنی و تأملی است. به باور گافمن «هویت خویشتن، معنای ذهنی فرد نسبت به موقعیت خود، انسجام خود و شخصیتی است که در نتیجه تجربه اجتماعی مختلف به دست می‌آورد» (همان: ۱۸۵). این معنای ذهنی درباره فرد داغ‌خورده با موقعیت وجودی او در جامعه عادی‌سالار رابطه‌ای تنگاتنگ دارد؛ موقعیتی تنزل‌یافته تا حد شیء یا حیوان که می‌توان آزادانه و براحتی آن را دستکاری کرد؛ به حیطة خصوصی آن وارد شد و یا تا ابد پذیرش او را در وضعیت بلا تکلیف نگاه داشت.

حاجی در رمان طوبا و معنای شب فکر می‌کند باهوش‌تر، بادانش‌تر و معقول‌تر است و حق دارد با رنج‌دادن، به انزوا کشاندن، حذف یا نادیده گرفتن، فرد مقابل را تنبیه کند. حاجی انتقاد کردن، سرزنش کردن و قضاوت کردن را به عنوان اهرم فشار نسبت به آزار طوبا به کار می‌گیرد؛ این امر در بخشی از متن زیرکرد پیدا می‌کند:

همواره طوبا با استهزای حاجی روبه‌رو می‌شد؛ تنها کاری که می‌کرد راه رفتن در طول اتاق بود و دزدانه به آسمان نگاه کردن و حسرت باران را خوردن. رؤیای کودکی و حامل نطفه الهی بودن، اینک به حقارت سرکوفته‌ای مبدل می‌شد. او حتی آن‌قدر لایق نبود که خداوند حداقل یک بار برای او ببارد (پارسی‌پور، ۱۳۶۸: ۳۴).

حاجی خود را بهتر، قوی‌تر و منسجم‌تر نسبت به طوبا احساس می‌کند. طوبا در ضلع پایین به دلیل نگاه از پایین به بالا به اصطلاح گره تمثیلی در بخش گردن خود ایجاد می‌کند. به دلیل اینکه مدام به بالا نگاه کرده است. احساس نگاه از بالا به پایین از سوی دیگران به او و احساس کهنتری (ارزش کمتر نسبت به دیگران) باعث می‌شود تا نوعی رنجش و حالت انتقام در او شکل گیرد. در متن زیر، پارسی‌پور بر این ادعا تأکید می‌کند و می‌گوید:

_____ بررسی رمان طوبا و معنای شب از شهرنوش پارسی‌پور بر اساس نظریه داغ ننگ اروینگ گافمن

زن گاهی به فکر خودکشی می‌افتاد تا وجود نحسش بیش از این به این مرد بزرگوار لطمه‌ای وارد نکند ... گاهی وقتی مرد در حالت ایستاده، او را که نشسته بود می‌نگریست. این احساس به او دست می‌داد که باید هر چه زودتر در قعر زمین فرو برود (همان: ۳۷).

حاجی در مقابل شهامت طوبا مغلوب می‌شود و احساس تحقیر می‌کند؛ همان احساسی که خودش با رفتار تحقیرآمیزش در طوبا به وجود آورده است؛ همانند زمانی که زن در گوشه‌ای از اتاق می‌نشست و او در ورود، آنی در چهارچوب در، توقف می‌کرد و نگاه به گیسوان طلایی او می‌دوخت و زن آرزو می‌کرد همان‌طور نشسته در زمین فرو برود؛ آن‌قدر فرو برود تا تنها گیسوانش به گندم مانده در باد پریشان بشود و رحم حاجی را برانگیزد. اینک خود بی‌آنکه بداند از تمامی تجربیات چهارساله بارور شده ... ؛ بارشی از تحقیر از این دریای یخ‌بسته بیرون می‌جست و مرد -شوهر- در زیر این بارش تاب نمی‌آورد؛ پیش از این خود به زن چنین نگاه کرده بود (همان: ۵۴). طوبا با سکوت و نگاه‌های تحقیرآمیز و خلئی از وجودش، تضاد و مغایرت خودش و حاجی را فریاد می‌زند؛ فریادی بی‌صدا که حاجی را مقهور رفتارش می‌کند و حاجی در مقابل تحقیرها و بی‌اعتنائیهای طوبا چاره‌ای جز تسلیم ندارد.

به باور هائورن (۱۳۶۹):

عشق و نفرت هر کدام در آخرین حد ترقی خویش به مرحله صمیمیتی نهایی و رازدانی، بدل می‌شود. هر دو آدمی را چنان به محبوب یا منفورش عادت می‌دهند؛ چنان او را وابسته و دلبسته طرف می‌دارند که گویی غذای روح خود را از او می‌گیرد. عاشق شیفته و هم‌چنین کسی که نفرت می‌ورزد و در شیفتگی دست کمی از عاشق ندارد، هر دو در موقع از دست دادن معبود یا منفور یکسان، تنها و بی‌کس و مهجور می‌مانند. بنابراین از نظر فلسفی این دو احساس در اصل یکی است با این تفاوت که برحسب اتفاق یکی در نوری آسمانی دیده می‌شود و دیگری در شعاعی مخوف و غبارآلود (همان: ۲۴۸).

۵-۱-۴ تن دادن به وضعیت خودخوارانگاری

دانش‌پژوهانی که به روانپزشکی گرایش دارند اغلب پیامدهای آسیب‌شناختی خود خوارانگاری را بسیار مورد تأکید قرار داده‌اند (گافمن، ۱۳۹۶: ۱۷۳). حذف، پس‌زدن، نپذیرفتن، نادیده گرفتن حریم خصوصی و کاهش‌دادگی امکانات وجودی و ... از

شیوه‌های رایج ساختار عادی‌سالار با داغ‌خوردگان است؛ از این‌رو، می‌توان گفت داغ‌خورده کسی است که با بحران منابع هویت‌ساز برای ساخت خویشتن، روبه‌رو شده است و با وجودی که چنین فردی برای جامعه‌پذیر کردن خود در نهایت به وضعیت خوارداشت خویشتن تن می‌دهد به لحاظ وجودشناختی مصیبت این تطبیق‌پذیری باز هم گریبان‌وی را می‌گیرد؛ چرا که به‌رغم اکراه به موقعیت‌های کاهش‌دهندگی خویش رضا داده است. به گفته گافمن:

پیشروی در این مسیر یعنی اینکه آن بی‌عدالتی و درد ناشی از حمل داغ‌ننگ هرگز برای آدمهای عادی روشن نخواهد شد ... از افراد داغ‌خورده ... انتظار می‌رود که آقامنشانه عمل کنند و انتظار نداشته باشند که همواره از فرصتهای عالی برخوردار باشند ... از فرد داغ‌خورده خواسته می‌شود طوری عمل کند که نه نشان دهد بارش سنگین است و نه نشان دهد حمل آن به متمایز شدن وی از ما شده منجر است (همان: ۲۰۴).

طوبا با آزارگری از طریق تحقیر، سرزنش، ملامت و غرزدن انتقام می‌گیرد. پیرزن از همه جهت انتقام می‌گرفت. مرد لحظه به لحظه بیشتر خرد می‌شد (پارسی پور، ۱۳۶۸: ۳۶۴). در بخش پایانی رمان طوبا، او لحظه‌به‌لحظه به زن مردنمای بدخلقی تبدیل می‌شود که تحملش گاهی برای خودش نیز سخت بود. طوبا علیه سنت و مدرنیته عصیان می‌کند و با ذهنی آشفته و روحی زخم‌خورده در دنیای مالیخولیایی و وهم‌انگیزی که محصول افکار ذهن واپس‌گرای خود است، می‌خواهد مسیر مألوف گذشته را تکرار کند و به همین دلیل با هر نوع نوآوری مخالف است و با ذهن قهقرویی و متعصب، دیدگاه خود را به کرسی می‌نشانند که نتیجه‌ای جز زجر دادن بقیه ندارد. اسماعیل و مونس هر دو از دست پیرزن عاصی بودند (همان: ۳۷۲).

در این بخش از رمان، که جدال طوبا با اطرافیانش در دوران میانسالی و کهنسالی به اوج خود می‌رسد، لازم است شخصیت طوبا از دیدگاه روانشناسی بررسی شود. بدین منظور به مفهوم «بارآوری»^{۴۸} به‌عنوان یکی مهمترین مفاهیم دوران «میانسالی» و «کهنسالی» در چرخه زندگی اریکسون اشاره می‌شود. زیملباردو و گریگ (۱۳۹۵) از یافته‌های پژوهشی «جرج ویلانت» در مطالعه رشد شخصیتی ۹۵ مرد باهوش با روش مصاحبه و مشاهده طی ۳۰ سال زندگی آنها استفاده می‌کنند و از پاسخ آنها در جواب معنای «سازگاری» بهترین پاسخ را «توجه به دیگران»، «مواظبت از دیگران»، «مهربانی»

_____ بررسی رمان طوبا و معنای شب از شهرنوش پارسی‌پور بر اساس نظریه داغ‌ننگ اروینگ گافمن

و «داشتن روابط خوب با دیگران» برمی‌گزینند. به باور زیمباردو این پاسخ جوهر اصلی «بارآوری» است. وی هم‌چنین معتقد است افرادی که در اوایل بزرگسالی روابط صمیمانه‌ای را پایه‌گذاری کرده‌اند، اکثراً در اواسط بزرگسالی قادر به «بارآوری» هستند. فرد در دوره میانسالی، بیشتر از خود نسبت به خانواده، کار و نسل آینده تعهد احساس می‌کند (همان: ۳۰۶).

طوبا در این رمان در دوران میانسالی و کهنسالی، شخصیتی معرفی شد که قادر به خوداتکایی نیست و از رویارویی با مشکلات جلوگیری می‌کند. مسئولیت احساسات خود را به عهده نمی‌گیرد و دارای پایگاه شرم برای مسئولیت‌ناپذیری و نالایق بودن است. عصبانیت، کینه و انتقامی فروخته دارد؛ چراکه در زندگی، احساس گیرافتادن و عدم تحقق می‌کند؛ اما حرکت رو به جلو ندارد. بنابراین در بخش پایانی داستان، تغییر موضع می‌دهد و به فرد آزارگر، سرزنشگر، انتقادگر، سرکوبگر، عصبانی، منجمد (سفت و سخت) و خودپسند تبدیل می‌شود. خانه را به جهنمی تبدیل می‌کند که تحملش بسیار دشوار است. آنها در جهنم یک خانه قدیمی اسیر شده‌اند و راه نجات ندارند. اوج خشم اطرافیان از رفتارهای طوبا در جملات زیر کرد می‌یابد:

وقتی پیرزن دوستانش را از خانه بیرون کرد، خشم فروخورده‌ای کمال را در تسلط خود گرفت (پارسی‌پور، ۱۳۶۸: ۴۱۰). اسماعیل فریاد زد، «پیرزن هفهفو، عجوزه هفت‌هزارساله، دیوانه، مجنون آخر چرا نمی‌خواهی بفهمی، چطور می‌شود از دست تو خلاص شد. با این زنجیرهای محکمی که به دست و پای ما بسته‌ای، آخر کی عوض می‌شوی، چه وقت، حقیقت را خواهی فهمید. بعد با نفرتی مخوف پیرزن را به عقب راند. گفت: «ما می‌رویم، دیگر نمی‌شود در این خانه ماند» (همان: ۴۶۶). آنها ماندن را بیهوده می‌دانند. طوبا فردی تغییرناپذیر است. فردی متعصب و پایبند به اعتقادات سستی است. نمی‌تواند چرایی تمدن و مدرنیته را درک کند. ناگهان همه رفته بودند و طوبا ماند و حوضش (همان: ۴۶۷) و زنی که متولی شصت‌ساله خانه و اجساد بود تنها ماند (همان: ۴۶۸).

داغ‌های شخصیتی در سخت‌ترین روزهای زندگی، آخرین تأثیرات خود را بر روح و روان طوبا بر جای می‌گذارد. زندگی در دنیایی پر از وهم و خیال او را از واقعیت دور می‌سازد تا جایی که در رمان می‌خوانیم:

طوبا در آن دوره بحرانی کشتار ستاره، رؤیاهایی در بیداری می‌دید. دختر را می‌دید که در حیاط راه می‌رود. در این رؤیاها با گذشت ماه‌ها، شکم دختر بالا می‌آمد. وقتی به ماه نهم رسید، طوبا تب کرد از تصور آنچه دختر خواهد زایید، کهیر زد. هیچ تصویری از بچه او نداشت؛ اما حاملگی دختر به نظر او حاملگی خودش می‌آمد. رؤیای دوردست دوران دوشیزگی، وقتی منتظر بود روح القدس در او بدمد و او اقبال آن را داشته باشد تا مسیحی بزاید اینک در حاملگی دختر مرده تحقق پیدا می‌کرد. بعد، ماه نهم گذشت و ماه‌ها و سالها گذشت و ستاره نرایید. هر چند شکمش روزبه‌روز بزرگتر می‌شد. آن موقع می‌گفتند شمس‌الملوک خانم دچار مالیخولیا شده است؛ چون به درخت انار دخیل می‌بست (پارسی‌پور، ۱۳۳۸: ۲۷۰).

این‌طوری دو سال با ستاره در خانه تنها ماند. کم‌کم وضعی پیش‌آمد که دیگر سراغ پیرش هم نمی‌رفت. خانه شد حریم ستاره و طوبا. گویا، متولی آن بود (همان: ۲۹۹). با مردگان حرف می‌زد، طوبا ستاره را می‌دید که در پشت شبکه چوبی پنجره می‌نشست. از او سؤال می‌پرسید و او جواب می‌داد. زن کم کمک حرمت یک پیشگوی قابل احترام و درویش را در نزد دیگران پیدا می‌کند (همان: ۳۰۰). طوبا انسان درونگرایی است که به دور خود حصاری کشیده‌اس؛ خود را در دنیای مرده‌ها محبوس کرده است و روح مرده را محافظ خود تلقی می‌کند و به زنده‌های اطراف خود کاملاً سرد است. او به «پیر زن غرغرو» تبدیل شده است (همان: ۴۱۴).

در بخش سوم رمان، باز هم ما با نقش آزارگر طوبا روبه‌رو هستیم. طوبا پیرزن تلخ‌گوشتی بود. دلش نمی‌خواست کسی را به حریم شخصی‌اش راه بدهد (همان: ۳۰۲). او با ورود مدرنیته بین دین، سنت، تحجر و مظاهر تمدن، اولی را قبول می‌کند. این موضوع برای اطرافیان او، که خواهان گرایش به تجدد هستند، آزاردهنده است. به نظر طوبا، مدرنیته نظم را برهم می‌ریخت؛ آرامش را به هم می‌زد. تقصیر فرنگی‌ها بود؛ آمده بودند؛ سینما آورده بودند. بعضی‌ها حالا رادیو داشتند و به فرنگستان گوش می‌دادند (همان: ۳۳۲). پیرزن مثل اختاپوس خانه را میان پاهای متعددش گرفته بود؛ بدتر از آن نمی‌گذاشت تا آنها بروند و خانه خودشان را بسازند (همان: ۴۲۲). پیرزن تمام نیروی جوانی آنها را خورده بود (همان: ۴۳۲).

در شخصیت طوبا، تضاد همیشگی سنت و نوآوری است. سنت کور او، سبب آزار اطرافیان خود می‌شود که نماد مدرنیسم هستند و داعیه متحول کردن جامعه را دارند.

———— بررسی رمان طوبا و معنای شب از شهرنوش پاریسی‌پور بر اساس نظریه داغ ننگ اروینگ گافمن

طوبا با ذهن مرتجع و واپس‌گرایی خود اطرافیانش را به تسلیم وادار می‌کند. مونس، که مجبور بود توسریهای طوبا را تحمل کند، سه روز بعد که مونس را به خانه برگرداند، توسری‌زدن و تحقیرکردن او به صورت عادت ثانویش درآمد. پیرزن همیشه اخم‌آلود سدی بین خود و او ایجاد کرده بود (همان: ۳۳۴).

طوبا هم‌چنانکه به سوی زیرزمین می‌دوید ستاره را دید که گریه می‌کند. دختر بچه در میانه حق‌هق گریه می‌گفت «تو بدی طوبا، خیلی بدی. زن یکه خورد. همیشه عادت داشت خود را خوب بداند؛ همیشه مورد تحسین بود. در جوانی به دلیل فضل و زیبایی و دانش، بعدها به دلیل شخصیتی که در جدایی از شوهر نشان داده بود و بعدتر به مثابه پیرزنی که رؤیاهای صادق بر او ظاهر می‌شد، احترام مردم را جلب کرده بود. هیچ وقت بد نبود. همیشه خوب بود. اینک، دختر، که وجه درونی حضور او را تشکیل می‌داد، بد خطابش کرده بود (همان: ۳۳۷).

۶-۱-۴ داغ حقارت در رمان طوبا و معنای شب

در واکاوی تأثیر داغ شخصیت، که در رمان طوبا بیش از هر نوع داغ دیگری کرد پیدا می‌کند، عقده حقارت به شکلی بیمارگونه در طوبا ظاهر می‌شود. به باور گافمن (۱۳۸۶: ۵۰):

وقتی من وارد محله می‌شوم، چشمانم را به زمین می‌اندازم؛ چرا که خودم را کاملاً حقیر احساس می‌کنم ... قادر نیستم خودم را با یک شهروند طبقه متوسط مقایسه کنم ... آشنایان و دوستان دوران قدیم دیگر مثل سابق صمیمی نیستند. وقتی به هم می‌رسیم، خیلی سرد با من سلام و علیک می‌کنند ... به نظر می‌رسد با چشمانشان می‌گویند: تو ارزششو نداری...». «فرایندهای داغ ننگ، ظاهراً کارکردی اجتماعی دارد- جلب حمایت جامعه برای آنهایی که توسط جامعه حمایت نمی‌شوند- و تا زمانی که به کارکرد خود می‌پردازد، ظاهراً در برابر تغییر مقاومت می‌کند (همان: ۲۳۱).

برای نمونه در رمان طوبا، شاهزاده میرزا! شوهری بی‌مسئولیت و بی‌توجه که علاوه بر افکندن مسئولیت بچه‌ها به گردن طوبا با دختر چهارده ساله نیز ازدواج کرده است. نویسنده در این رمان، موفق به بیان احساس حقارت زنی می‌شود که دیگر تحمل داغ جدیدی را ندارد؛ داغی که او را از زنان عادی متمایز می‌کند و از آن روز به بعد، نام و

هویت جدیدی را به وی تحمیل می‌کند. انعکاس افکار طوبا در بخشی از رمان، بیانگر حقایق ناشی از داغ حقارت جدید اوست:

طوبا بعد از اینکه شنید «شاهزاده با یک دختر سرخ و سفید چهارده ساله روستایی ازدواج کرده است ... در عرض چند دقیقه‌ای که به یاقوت گوش می‌داد، بیست سال پیر شد (پارسی‌پور، ۱۳۶۸: ۲۱۰). بی‌مسئولیتی و بی‌توجهی او به پول و مقدرات خانه، طوبا را خشمگین می‌کرد. اما البته هرگز به امکان ازدواج دوباره او فکر نمی‌کرد (همان: ۲۱۰). واقعیت تلخ هووی چهارده‌ساله همه اندیشه‌های دیگر را با خود جارو کرده بود (همان: ۲۱۴). طوبا خود را کنیز و برده‌ای تصور می‌کند که دائم پشت دار قالی می‌نشیند و برای شاهزاده‌ای جان می‌کند که سر پیری زن چهارده‌ساله گرفته است. او از کارهای خود پشیمان است.

گافمن (۱۳۸۶) می‌نویسد:

ویژگیهای مادام‌العمر فرد ممکن است باعث شود که بر اساس نوعی خاص طبقه‌بندی شود. او ممکن است مجبور باشد تقریباً در تمام موقعیت‌های اجتماعی، نقش داغ‌خورده را ایفا کند؛ ممکن است اشاره به او، همان گونه که من کردم به عنوان فرد داغ‌خورده، طبیعی شود؛ یعنی فردی که موقعیت زندگیش او را در تضاد با آدمهای عادی قرار می‌دهد (همان: ۲۳۰).

با رشد عقده حقارت در وجود طوبا او برای انتقام‌جویی در صدد زجر دادن اطرافیان خود برمی‌آید. آزار و شکنجه در واقع بر شرم مبتنی است. این نقش را اغلب کسی می‌پذیرد که خود دچار آزار روحی یا جسمی آشکار شود. این آزار روحی مخفیانه در درون فرد ظاهر می‌شود و خشم مبتنی بر شرم را به وجود می‌آورد. بعد از ازدواج دوباره شوهرش با دختر چهارده‌ساله، طوبا «تازه برای نخستین بار به معنای حقیقی دریافت که چه بر سرش آمده است ... خشم مانند دریایی از طوفان عمیق دلش می‌جوشید و بالا می‌آمد و طوبا از همه متنفر شده بود. بچه‌ها مثل جوجه‌های روباه‌دیده از گوشه‌وکنار می‌گریختند و زن دیوانه‌وار آنها را می‌زد (پارسی‌پور، ۱۳۶۸: ۲۲۲). زن ناگهان عوض شد؛ نسبت به همه احساس تنفر داشت ... ؛ باور نمی‌کرد دختر چهارده‌ساله بتواند بدجنس باشد؛ اما این بود که داشت از جوانها متنفر می‌شد. مثل این بود که داشتند جایش را می‌گرفتند (همان: ۲۲۳). زن روزبه‌روز گوشت‌تلختر می‌شد؛ حالا دیگر مطمئن بود گناهی کرده است که بابت آن تقاص پس می‌دهد؛ اما چه گناهی؟

_____ بررسی رمان طوبا و معنای شب از شهرنوش پارسی‌پور بر اساس نظریه داغ ننگ اروینگ گافمن

(همان: ۱۴۸). طوبا نمی‌دانست چرا نسبت به زنان دیگر عبوس است؛ بسیار کم می‌خندید (همان: ۱۵۲). طوبا گوشت تلختر شده بود؛ دلش نمی‌خواست با کسی حرف بزند (همان: ۲۰۸). تمام زندگیش همانند کاخ باشکوهی در هم فرو ریخته شد؛ ناگهان نسبت به همه احساس بیگانگی داشت؛ کم‌کم مصمم شد از شوهرش طلاق بگیرد (همان: ۲۲۶). بعد از مدتی میرزا ابودز، مباشر املاک شاهزاده با خانواده‌اش از آذربایجان وارد شد. همراه خواهرش علویه و ستاره چهارده‌پانزده ساله و اسماعیل هشت نه‌ساله. خواهرزادگانش مانند دو جوجه لندوک در دور و برش پناه گرفته بودند (همان: ۲۲۳). طوبا به ستاره نگاه کرد. دختر چهارده‌پانزده ساله بود؛ درست در همان سن زن جدید شوهرش؛ بی‌اختیار اخم کرد (همان: ۲۲۵). ستاره به دلیل هتک حرمت چند نفر از افراد قشون باردار شده بود که دایش بعد از آگاهی از این موضوع، چاقو را با یک ضربه به قلب دخترک وارد کرده بود و ستاره جابه‌جا مرده بود. طوبا بعد از مرگ ستاره به سرزنش خود می‌پردازد و نوعی محکومیت درونی در خود ایجاد می‌کند. «طوبا سرش را به دستش تکیه داده بود و تکان‌تکان می‌خورد. یادش آمد هرگز به دخترک اعتنایی نکرده بود. دختر بچه، هوویش را در ذهن او زنده می‌کرد. حالا این‌طور با تمام جوانی و سادگیش روی زمین ولو شده بود. صورت پاکیزه‌اش انگار که به خواب رفته باشد؛ زیر لب گفت، خدایا مرا ببخش؛ مرا ببخش بعد تقریباً فریاد زد؛ مرا ببخش! احساس گناه پرش کرده بود (همان: ۲۳۸). دخترک را زیر درخت انار چال کردند و دو گلدان شمعدانی آورد و گلها را روی گور کاشت و زن از آن روز به بعد نگذاشت نه باغبان! نه بنا! نه میرآب! پایشان به خانه باز شود (همان: ۲۴۳).

طبق تعریف کوئن (۱۳۷۰) در چارچوب پژوهش از «قدرت بالفعل» قدرتی یاد شد که با زور، اعمال نفوذ و یا اقتدار، می‌توان آن را در زمان حال بر دیگران اعمال کرد. «ماکس وب» نیز معتقد است، قدرت یعنی «تحمیل اراده کسی بر دیگران» (رحیمی، ۱۳۶۹: ۱۱). شاهزاده در رمان طوبا و معنای شب، قدرت خود را با آوردن هوو بر طوبا تحمیل می‌کند. «در ادامه رمان، می‌خوانیم شاهزاده حتی بچه‌ها را از روی لجبازی از طوبا جدا می‌کند؛ اما طوبا به جای ناراحتی از نبود بچه‌هایش، «دچار شعف روحی شد. اگر بچه‌ها می‌رفتند، اگر فقط یک روز می‌رفتند و او خلوتی گیر می‌آورد. ایمان داشت که می‌توانست با روح دختر بچه زیر درخت انار ارتباط پیدا کند. طوبا می‌دانست که از این

پس یک حامی آسمانی دارد» (پارسی‌پور، ۱۳۶۸: ۲۴۵ و ۲۴۴). شاید منفعت طوبا چنین اقتضا می‌کند که از بجه‌هایش دور باشد. به قول گافمن (۱۳۹۸)، «وقتی کسی در مقابل دیگران حاضر می‌شود، معمولاً دلایل کافی وجود دارد که کنشش را طوری طراحی کند که برداشتی مطابق با منفعت شخصی خویش از خودش به دیگران منتقل کند» (همان: ۱۴). در ادامه بحث، ضرورت پژوهش ایجاب می‌کند علاوه بر بررسی مضمونهای داغ ننگ در رمان طوبا و معنای شب از دیدگاه جامعه‌شناختی به‌طور خلاصه به بحرانهای زندگی طوبا از دیدگاه روانشناسی نیز توجه شود. از جمله مباحث مهمی که در بخش مفاهیم به‌طور خلاصه به آن پرداخته شد، مراحل رشد روانی- اجتماعی انسان در چرخه زندگی از دیدگاه «اریک اریکسون» است. در این جدول، علاوه بر بررسی بحرانهای کودکی به بحرانهای «دوران نوجوانی»، «جوانی»، «میانسالی» و «کهنسالی» زندگی انسانها پرداخته شده است. با توجه به اینکه بخش اعظم بحرانهای طوبا پس از مرگ پدر و ازدواج زود هنگامش ایجاد شده است، می‌توان طبق جدول اریکسون، بحرانهای سنین نوجوانی تا کهنسالی طوبا را مورد بررسی قرار داد؛ به‌طور مثال، طوبا نیز در دوران نوجوانی از بحران هویت در مقابل گم‌گشتگی نقشش در زندگی رنج می‌برد و ناچار است به جای احساس یکپارچگی در شخصیت خود، تصویری از هم‌گسیخته درباره خود به نمایش گذارد. خیلی زود در دوران جوانیش احساس تنهایی به سراغش می‌آید و دوران میانسالی را به‌جای «بارآوری» به «خودمشغولی» و «بی‌توجهی» به آینده‌اش سپری می‌سازد. در آخر نیز دوران کهنسالی با احساس «پوچی»، «بیهودگی» و «ناامیدی به جای «رضایت‌مندی» از زندگی به پایان خود خواهد رسید. هدف نگارندگان از تطبیق بحرانهای زندگی طوبا با چهار مرحله از مراحل هشتگانه رشد روانی- اجتماعی چرخه زندگی اریکسون، تبیین دیدگاهی است که گافمن (۱۳۹۶) بر آن تأکید می‌ورزد. «فردی که به دلیل عدم دریافت بازخورد مناسب و محترمانه از آمیزش اجتماعی روزانه با دیگران در انزوای خودخواسته فرو رفته است، می‌تواند مشکوک، افسرده، تندخو، مضطرب و سرگردان نیز بشود» (همان: ۲۹).

نتیجه

بر اساس مباحث مقاله از تمامی داغ ننگ‌زنی در رمان طوبا و معنای شب، داغ ننگ شخصیتی، فرهنگی، روانی و اجتماعی کرد بیشتری دارد که چنین برچسب‌زنیها، نشانه

———— بررسی رمان طوبا و معنای شب از شهرنوش پارسی‌پور بر اساس نظریه داغ ننگ اروینگ گافمن

سیطره قدرت مردسالار در جامعه عصر قاجاریه است. منشأ تمامی داغ ننگهای طوبا بعد از فوت پدر و بعد از ازدواج با حاجی محمود اتفاق می‌افتد. طوبا در اوج زیبایی و سلامتی با پیرمردی ازدواج می‌کند. بنابراین اثری از داغ ننگ نوع اول یا همان داغ ننگ جسمانی در طوبای زیبا به چشم نمی‌خورد؛ اما با گذشت زمان، حاجی محمود، طوبا را آزار می‌دهد و طوبا به سبب کهنتری و عقدۀ حقارت درصدد انتقام از همسرش برمی‌آید. طوبا با آزارگری از طریق تحقیر، سرزنش، ملامت و غرزدن انتقام می‌گیرد. عقده‌های روان‌رنجوری مانند احساس حقارت و حسادت و تمایلات فرافکنانه، زمینه حضور و جولان شگردهای داغ‌زنی را در رمان طوبا افزایش می‌دهد؛ به همین سبب در این رمان، بیشتر با نوع دوم داغ ننگ، یعنی داغ ننگ شخصیت، روبه‌رو هستیم. طوبا گرفتار بحران هویت است. او اسیر سرنوشت مختوم خویش است. بر اساس یافته‌های پژوهش، طوبا از داغ ننگ بی‌اعتبارکننده هویت رنج می‌برد. بحران هویت، طوبا را به استیصال و درماندگی سوق می‌دهد و سرانجام در هاله‌ای از سکوت، که به دور خویش پیچیده است با شخصی که جنبه دیگری از طوبا و در واقع سایه طوبا و در قالب لیلا متجلی شده است به اعماق زمین فرو می‌رود. داغ شخصیت با قدرت بسیار بر کنش‌ها و روابط او در طول رمان اتفاق می‌افتد. همچنین از هم‌گسیختگی روانی و کنش‌هایی همچون تلاش برای خودکشی و قتل ستاره نیز می‌تواند تحت‌الشعاع تأثیر داغ ننگ بر زندگی باشد. در رمان طوبا و معنای شب، نشانه‌هایی از داغ ننگ شخصیت، نظیر ضعیف‌النفس‌بودن و سلطه‌پذیری برخی از شخصیت‌ها قابل تشخیص است؛ صفاتی که اختلالات روانی، اقدام به خودکشی و قتل شخصیت‌های داستان را توجیه می‌کند. ستاره به دلیل هتک حرمت چند نفر از افراد قشون، باردار می‌شود و دایی ستاره با آگاهی از این موضوع و برای فرار از داغ ننگ و رسوایی خواهرزاده‌اش او را به ضرب چاقو می‌کشد. در رمان مورد بحث، یکی از نشانه‌های مهم دیدگاه گافمن مربوط به خشم و انزجار ناشی از موقعیت پردشدگی طوبا است که این موقعیت، بعد از ازدواجش با حاجی محمود بررسی شد. چون به حاجی موهوم‌پرست الهام شده بود که حضور زن در خانه‌اش با خشکسالی در ارتباط است، طوبا را بدشگون و نحس می‌داند و با منطق کور خود او را علت تمام بلاهای واردشده قلمداد می‌کند. بر این اساس، می‌توان گفت داغ ننگ نحس بودن بر پیشانی طوبا، بیش از داغهای دیگر، او را در زندگی آزد؛ زیرا همین داغ می‌تواند به

تنهایی تمام هویت اجتماعی طوبا را در زندگی شخصیش نابود سازد. پژوهش، همسو با برخی از پژوهشهای داغ ننگهای گافمن، مانند پژوهشهای قاسم‌زاده و سالارکيا، خادم‌الفرای و کیانپور، حسینی و عرفانی می‌تواند بر اهمیت نگارش آثار ادبی ممتاز در شناسایی انواع داغ ننگ و چاره‌اندیشی برای هویت ضایع شده انسانها تأکید می‌کند. در آخر باید اذعان کرد، رمان طوبا و معنای شب، حاصل تلاش موفق نویسنده‌ای است که قصد دارد به کمک مکتب رئالیسم جادویی و بر پایه نظریات جامعه‌شناختی-روانشناختی در شناسایی داغ ننگهای جامعه ایرانی تأثیرگذار باشد.

پی‌نوشت

- | | |
|------------------------------|---|
| 1. sociology-psychology | 2. stigmatized man |
| 3. novel | 4. Kenneth Burke |
| 5. Robert Mckee | 6. cultural anthropology |
| 7. social psychology | 8. Identity crisis |
| 9. Stigma Theory | 10. Erving Gaffman |
| 11. Nathaniel Hawthorne | 12. Stigma: Notes on The Management of Spoiles identity |
| 13. Social identity | 14. Personal identity |
| 15. Bruce Cohen | 16. novel |
| 17. Anthropological critisim | 18. Psychoanalytical |
| 19. Sigmund Freud | 20. self |
| 21. Gorge Herbert Mid | 22. Ritzer |
| 23. id | 24. reality |
| 25. superego | 26. mental |
| 27. Pleasure principle | 28. ethic |
| 29. Erick Erikson | 30. Zimbardo & Gerrig |
| 31. team | 32. virtual social identity |
| 33. actual social identity | 34. character |
| 35. Pervin & John | 36. despair |
| 37. discredited stigma | 38. Discreditable stigma |
| 39. stereotype | 40. Magic Realism |
| 41. self-depercation | 42. fragmentation |
| 43. Being in the situation | 44. bargaining situtation |
| 45. divorce | 46. rejection |
| 47. demand | 48. Generativity |



_____ بررسی رمان طوبا و معنای شب از شهرنوش پارسی‌پور بر اساس نظریه داغ ننگ اروینگ گافمن

فهرست منابع

- پاینده، حسین؛ (۱۳۸۲) *گفتمان نقد*؛ تهران: روزنگار.
- _____؛ (۱۳۹۸) *گشودن رمان، رمان ایران در پرتو نظریه و نقد ادبی*؛ چ چهارم، تهران: مروارید.
- پارسی‌پور؛ شهرنوش؛ (۱۳۶۸) *طوبا و معنای شب*؛ چاپ سوم، تهران: اسپرک.
- پروین، لورنس ای و جان، اولیور پی؛ (۱۳۹۵) *شخصیت*؛ ترجمه محمد جعفر جوادی و پروین کدیور، چ هفتم، تهران: آبیژ.
- _____؛ (فروردین ۱۳۶۷) *برای چه می‌نویسید؟*؛ دنیای سخن، ش ۱۷، ص ۲۰-۱۲.
- توسلی، غلام عباس؛ (۱۳۸۵) *نظریه‌های جامعه‌شناسی*؛ تهران: سمت.
- حسینی، مریم و سالارکیا، مژده؛ (پاییز ۱۳۹۱) تحلیل رمان «رؤیای تبت» بر اساس «استعاره نمایشی نظریه گافمن؛ *مجله متن پژوهی ادبی*، ش ۵۳، ص ۱۰۸-۸۱.
- خادم‌الفقرایی، مهوش و کیانپور، مسعود؛ (۱۳۹۵) تحلیل گفتمان فیلم زندگی مشترک آقای محمودی و بانو با تمرکز بر داغ ننگ ناشی از تقابل سنت و مدرنیته؛ *مجله زن در فرهنگ و هنر*، دوره ۸، ش ۴، ص ۴۵۲-۴۳۳.
- دریگوند، مهین؛ حسین بیرانوند و اسماعیل اکبری نیا؛ (۱۳۹۴) *برچسب‌زنی، داغ و ننگ گافمن؛ کنفرانس ملی آینده‌پژوهی، علوم انسانی و توسعه*، شیراز: مرکز توسعه آموزش‌های نوین ایران.
- رحیمی، مصطفی؛ (۱۳۶۹) *تراژدی قدرت در شاهنامه*؛ تهران: نیلوفر.
- رئیی، پویا؛ نقاش‌زاده، مسعود و یوسفیان کناری، محمدجعفر؛ (بهار ۱۳۹۶) واکاوی تأثیر روان-جامعه‌شناختی «داغ ننگ» بر شخصیت‌های آژاکس و مده‌آ؛ *مجله تئاتر*، ش ۶۸، ص ۱۶۶-۱۴۷.
- ریتزر، جورج؛ (۱۳۷۴) *نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر*؛ ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علمی.
- زیمباردو، فیلیپ و گریگ ریچارد؛ (۱۳۸۰) *روانشناسی و زندگی*؛ شیراز: نوید شیراز.
- زینی‌وند، تورج و صولتی، سمیه؛ (بهار و تابستان ۱۳۹۷) تحلیل جامعه‌شناختی داغ ننگ در داستان کوتاه من وراء الحجاب و الساقطه (رویکرد نمایشی اورینگ گافمن)؛ *مجله ادب عربی دانشگاه تهران*، دوره ۱۰، ص ۱۴۳-۱۲۷.
- زرکوب، منصوره و همکاران؛ (تابستان ۱۳۹۳) تحلیل جامعه‌شناختی القاب شاعران عربی بر اساس نظریه داغ ننگ گافمن؛ *مجله لسان مبین*، دوره ۵، ش ۱۶، ص ۳۸-۲۱.



- شمیسا، سیروس؛ (۱۳۹۴) مکتب‌های ادبی؛ چ هفتم، تهران: صبا.
- شیری، قهرمان؛ (۱۳۸۷) *مکتب‌های داستان‌نویسی در ایران*؛ تهران: چشمه،
- عرفانی، سامال؛ (مرداد ۱۳۸۷) معرفی و نقد کتاب: داغ ننگ، چاره‌اندیشی برای هویت ضایع شده؛ *مجله کتاب ماه علوم اجتماعی*، ش ۵، دوره جدید، ص ۶۱-۵۸.
- قاسم‌زاده، سید علی؛ (۱۳۹۳) جامعه‌شناسی رفتار در رمان طناب‌کشی بر مبنای نظریه داغ ننگ؛ *فصلنامه نقد ادبی*، س ۷، ش ۲۶، ص ۱۶۹-۱۴۷.
- قاسم‌زاده، سید علی، سالارکیا، مژده؛ (بهار و تابستان ۱۳۹۵) بازخوانی روانشناختی-جامعه‌شناختی بخش پهلوانی شاهنامه بر مبنای نظریه داغ ننگ گافمن؛ *مجله کاوش نامه زبان و ادبیات فارسی*، ش ۳۲، ص ۱۰۲-۷۷.
- کوئن، بروس؛ (۱۳۷۲) *درآمدی بر جامعه‌شناسی*؛ ترجمه محسن ثلاثی، چ چهارم، تهران: نشر فرهنگ معاصر.
- گافمن، اروینگ؛ (۱۳۸۶) *داغ ننگ* (چاره‌اندیشی برای هویت ضایع شده)؛ ترجمه مسعود کیانپور، تهران: نشر مرکز.
- _____؛ (۱۳۹۶) *داغ ننگ* (چاره‌اندیشی برای هویت ضایع شده)؛ ترجمه مسعود کیانپور، چ سوم، تهران: نشر مرکز.
- _____؛ (۱۳۸۵) *نمود خود در زندگی روزمره*؛ ترجمه مسعود کیانپور، تهران: نشر مرکز.
- مصفا، محمدجعفر؛ (۱۳۸۵) *آگاهی*؛ تهران: نشر پریشان.
- میرعابدینی، حسن؛ (۱۳۸۷) *صد سال داستان‌نویسی ایران*؛ چ پنجم، تهران: چشمه.
- مک کی. رابرت؛ (۱۳۸۹) *داستان* (ساختار، سبک و اصول فیلمنامه نویسی)، ترجمه محمد گذرآبادی، چ بیست و ششم، تهران: هرمس.
- هائورن، ناانیل؛ (۱۳۶۹) *داغ ننگ*؛ ترجمه سیمین دانشور، چ چهارم، تهران: خوارزمی.
- Rouse, Matthew H., (Summer 2002) **Christ & Stigma**, Biola University, Faculty Integration Seminar. New york: Russell sage Foundation: 9 – 2
- Handwerker, W. P. (2002). The construct validity of cultures: Cultural diversity, culture theory, and a method for ethnography. *American anthropologist*, 104(1), 106-122.